

Thema-dubbelnummer

(biologische) Landbouw in Groesbeek

met oa.:

- * Verslag open dag biologische landbouw
- * Groesbeek grootste mestproducent in de regio
- * Interview EKO bedrijf 'Groenhouten'
- * Groesbeekse landbouw in de 19e eeuw
- * Slechtvalken bij de Eponcentrale
- * Groesbeeks milieu in beweging

GROESBEEKS
milieu
journaal

1996-85/86

kennismakingsprijs f5,-

Verschijningsdatum oktober 1996

Inhoud

Voorwoord van de redactie	1
Een impressie van de 'Open dag Biologische landbouwbedrijven' Door Adri Versluis	2
Groesbeek grootste mestproducent van de regio. Door Henny Brinkhof	6
Milieu Rondom. Door Adri Versluis	12
Mestbeleid van de Overheid. Door Henny Brinkhof	14
Melk een zuivere motor? Ecologische veehouderij Groenhouten, een interview Door Wiel Hensgens	16
Natuurgedicht	16
Ammoniak Reductie Plan. Door Ad Gerrits	20
De Bruuk, van praktisch natuurbeheer naar duurzame landbouw. Door Ton Joore	22
De Bruuk, restant van een oud, biologisch landbouwsysteem Door Henny Brinkhof	24
Wie kent Groesbeek	26
Slechtvalken bij de Epon Centrale. Door Raymond Klaassen	27
Bruggen naar de toekomst. Door Wiel Hensgens	30
Natuurboeren en biologische boeren	32
De diepe kloof tussen landbouw en natuur. Door Henny Brinkhof	33
Jeugd natuurclub "Het Aardhuis" (slot?). Door Henk Klaassen	35
Erosie in Groesbeek. Door Henny Brinkhof	36
Landelijke voetpadendagen 'Ontdek de onverharde paden!' Door Henk en Ans Klaassen	38
Uit Groesbeeks Verleden (27): Groesbeekse landbouw na de Bataafs-Franse Tijd Door Paul Thissen	39
Groesbeeks Milieu in beweging	42
Weet je weetje door Jeske de Bekker	44

Het Groesbeeks Milieu-journaal is een uitgave van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek en verschijnt driemaande-lijks. kosten: minimaal f20,- per jaar. Opgave bij het secretariaat.

REDACTIE
Henny Brinkhof
Adri Versluis

MEDEWERKERS
Jeske de Bekker
Ad Gerrits
Wiel Hensgens
Ton Joore
Ans Klaassen
Henk Klaassen
Raymond Klaassen
Paul Thissen

SECRETARIAAT
Postbus 26
6560 AA Groesbeek
tel. 08891-75710
gironr. 52.75.384
bankrek. 1174.42305

DRUK
Werkenrode, Groesbeek

OMSLAG
Joep de Bekker

Voorwoord

Biologische landbouw wordt nog wel eens geassocieerd met hemelflietsrij en idealisme, hoewel dat een stuk minder is dan 20 jaar geleden. Was het 20 jaar geleden een enkeling, een verdwaasde natuurliefhebber of een wereldverbeteraar, die zag dat er iets structureels fout zat met de huidige landbouw, tegenwoordig neemt dat aantal snel toe. Steeds meer boeren gaan zelfs twifelen of ze wel op de goede weg zijn: verzuring en vermessing van de natuur; de aanwezigheid van gifstoffen in het grondwater en het oppervlaktewater; dieren houden als levende sardines in een blikje, of ze nog dichter opeengepakt half Europa laten rondrijden omdat het inblikken elders goedkoper kan; de gekkekoeienziekte die ontstaan is door schapenresten in veevoer te verwerken; enorme hoeveelheden veevoer importeren, vaak goedkoop uit de derde wereld, die zo hun mineralen (mest) kwijtraken en minder grond overhouden om hun eigen voedsel te produceren; (te) veel nitraat in bladgroenten en melk; steeds meer bedrijven die ophouden te bestaan omdat ze financieel aan de grond zitten; het kweken van dikbilkoaien, dieren die slecht ter been zijn en weliswaar meer vlees geven, maar uiteindelijk ervoor zorgen dat de prijzen kelderen en daarmee het voordeel van de boeren; enorme subsidies die door de EU aan de landbouw verstrekt worden; een steeds monotoner wordend landschap, waar bodemverschillen niet meer tellen, overtollig water weggedraineerd wordt en het reliëf geëgaliseerd wordt, zodat overal het zelfde geteeld of geweid wordt. Een lange lijst van tekortkomingen, die moeiteloos nog verder aangevuld kan worden en terecht de vraag oproept of de gangbare landbouw niet eigenlijk een doodzieke patiënt is.

De boeren hebben de afgelopen decennia de naam gekregen milieuvuilers en natuurvernielers te zijn en veel beginnen daar zelf schoon genoeg van te krijgen. Maar wat is het alternatief?

De politiek wil de bedrijven laten groeien en met dat extra inkomen milieu-investeringen financieren. Andere, vaak kleinere boeren moeten dan wel het veld ruimen. Het vreemde is dat de milieuproblemen juist veroorzaakt zijn door de ongebreidelde groei en intensivering van de afgelopen 40 jaar. De politiek wil dat de grondgebonden boeren weliswaar groeien, maar tegelijk ook extensiever worden, dus minder dieren per Ha houden en zo minder vervuilen. Wij denken dat dat een illusie is, want het is juist de grond die zo duur is in Nederland. Die wordt pas goedkoop als er zeer veel boeren hun land verkopen en er dus mee ophouden en de vraag is of dat zal gebeuren, los nog van de vraag of dat wel wenselijk is.

Biologische landbouw is een alternatief dat steeds duidelijker in beeld komt als oplossing voor de huidige landbouwproblemen. De meeste tekortkomingen, die de landbouw en de natuur zo ziek maken, kent de biologische landbouw niet of nauwelijks. Zij probeert zoveel mogelijk aan te sluiten bij ecologische principes, die resulteren in meer stabiliteit van het bedrijf. Uit onderzoek blijkt steeds meer dat allerlei plagen voorkomen kunnen worden door meer gewassen te telen en soms zelfs door elkaar te verbouwen. Ook blijken er ingewikkelde relaties te zijn tussen planten en plantenetende insecten, waar we nog veel te weinig gebruik van maken. Zo kunnen planten elkaar (chemisch) waarschuwen als er aan hen gegeten wordt en reageren door stoffen te produceren die ze oneetbaarder maken. Dergelijke zaken kan de mens mogelijk gebruiken om ziekten te bestrijden. Dat is veel subtieler dan spuiten, waar de ziektenverwekkers uiteindelijk toch resistent tegen worden.

In het gebruiken van wisselwerkingen tussen planten onderling en planten en dieren en de omgeving, de ecologie, kan de mens zijn vernuft en creativiteit gebruiken. Daar ligt uiteindelijk de toekomst van echt duurzame landbouw.

Het probleem bij ecologische landbouw is, dat de consument er nog niet echt aan wil. De producten zijn te duur, de voorlichting te gebrekkig, de bedrijfstuk nog te klein om de producten goedkoper te kunnen afzetten, laat staan om ze op grote schaal in de supermarkt aan te kunnen bieden. Tenslotte is het ook nog zo dat de vervuiling die door de gangbare landbouw veroorzaakt wordt (en die we niet kunnen laten voortduren, maar zullen moeten aanpakken), lang niet allemaal betaald wordt door de landbouw zelf, maar voor een groot deel door de burger via de belastingen en wel voor zo'n 200 gulden per jaar.

Smakelijk eten.

De redactie

Een impressie van de "Open dag Biologische Landbouwbedrijven"

Nu het herfst is en het 's avonds al vroeg donker begint te worden, lijkt het heel lang geleden, maar ooit was er een open dag voor biologische landbouwbedrijven in de regio Groesbeek/Nijmegen. Deze was op zondag op 23 juni j.l. In het vorig Milieu Journaal hebben we vanuit de Overleggroep Duurzame Landbouw en de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek deze gebeurtenis aangekondigd. Achteraf wil ik u een beschrijving geven van mijn indrukken op die dag.

Ondanks dat het weer niet echt ideaal was om te fietsen (veel wind en nogal fris), is de open dag van de biologische landbouwbedrijven en de daaraan gekoppelde fietstocht een groot succes geweest. Naar schatting hebben tussen de zeshonderd en zevenhonderd mensen de bedrijven bezocht. Naast een aantal fietsgroepen en individuele fietsers, kwamen ook veel mensen met de auto. Opvallend was dat, naast jonge mensen en gezinnen met kinderen, óók oudere mensen belangstelling hadden voor de biologische landbouw. De eigenaren van de bedrijven vertelden dat het hen opviel dat de mensen écht belangstelling hadden voor deze wijze van landbouw en dat zij vaak met heel gerichte vragen kwamen en goed geïnformeerd wilden worden. Ik mag wel zeggen dat we met zijn allen (eigenaars van de landbouwbedrijven, vrijwilligers, bezoekers en organisatoren) op zondag 23 juni een heel geslaagde "Open dag" gehad hebben.

Eko-Tuinderij Zonneklaar

Het eerste bedrijf dat ik bezocht was het bedrijf van Carel en Maria van Ditshuizen aan de Knapheideweg 76 te Groesbeek. Zij verbouwen op hun bedrijf al sinds 1979 producten op ecologische wijze en zijn wat dat betreft de pioniers geweest in de regio Groesbeek. De grootte van het bedrijf is 2.5 ha bouwgrond en 50 are glas (kassen). In deze kassen worden zomer en winter heel wat soorten groeten verbouwd. Een klein gedeelte van de producten wordt verkocht aan particulieren. Verder gaat alles naar het groot-handelbedrijf "Odin". Via Odin worden de producten van Zonneklaar gexporteerd naar Noorwegen, Engeland, België en Duitsland. Op de "Open dag" ben ik 's morgen het eerst naar Eko-Tuinderij Zonneklaar gegaan om Jircina (werkzaam bij Stadslagerij "De Groeneweg", waar Peter Landsheer eigenaar van is) af te zetten. Bij het onderwerp "biologische landbouw" mag voorlichting over vlees zeker niet vergeten worden! Peter Landsheer wilde deze voorlichting over het verkopen van vlees met het EKO-keurmerk verzorgen. Dit keurmerk is alleen nog toegekend aan de keten van "Groeneweg-slaggers". Het vlees wordt geleverd door biologisch werkende veeteelt-bedrijven, waar de dieren een beter bestaan

hebben dan in de intensieve veehouderijen. Jircina vertelde de bezoekers er het een en ander over, deelde brochures uit en gaf de bezoekers kleine hapjes vleessalade. Een half uur voor de "openingstijd" arriveerden de eerste mensen al! Carel en Maria waren nog druk bezig om in de landbouwschuur alles een plaatsje te geven. Zoals altijd, haperde er op het laatste moment ook hier nog het een ander: Tjeerd en Nico (de medewerkers op het bedrijf) probeerden hardnekkig het koffiezet-apparaat aan de praat te krijgen (wat nog niet mee viel!); het warm water in de landbouwschuur liet het net voor de start afweten zodat de kopjes en glazen niet afgewassen konden worden gewassen, maar dit werd in korte tijd door Carel gecorrigeerd. De kisten in de schappen waren al gevuld met groenten van het bedrijf, om op die dag te verkopen. Margriet (dochter van Carel en Maria) was haar "kraampje" aan het inrichten en plaatste onder een parasol schalen met stukjes komkommer, tomaat, en aarbeien, zodat de bezoekers konden kennis maken met de kwaliteitsproducten van Zonneklaar! Iedereen (inclusief ondergetekende) vond het reuze spannend: zouden er zo'n 20 mensen komen of 120? Want, daar hadden we totaal geen idee van!

s' Middags om drie uur was ik weer even op Zonneklaar. Er arriveerde net een groep fietsers. De mensen stroomden binnen, terwijl het binnen al aardig vol was. Er werd van alles gevraagd en iedereen wilde groente proeven en kopen, en vooral aarbeiën kopen. Iedereen wilde ook het liefst meteen rondgeleid worden. Een beetje hectisch, maar wel leuk! Tijdens de rondleidingen werd o.a. uitgelegd hoe je het onkruid op mechanische wijze kunt verwijderen als je geen bestrijdingsmiddelen gebruikt.

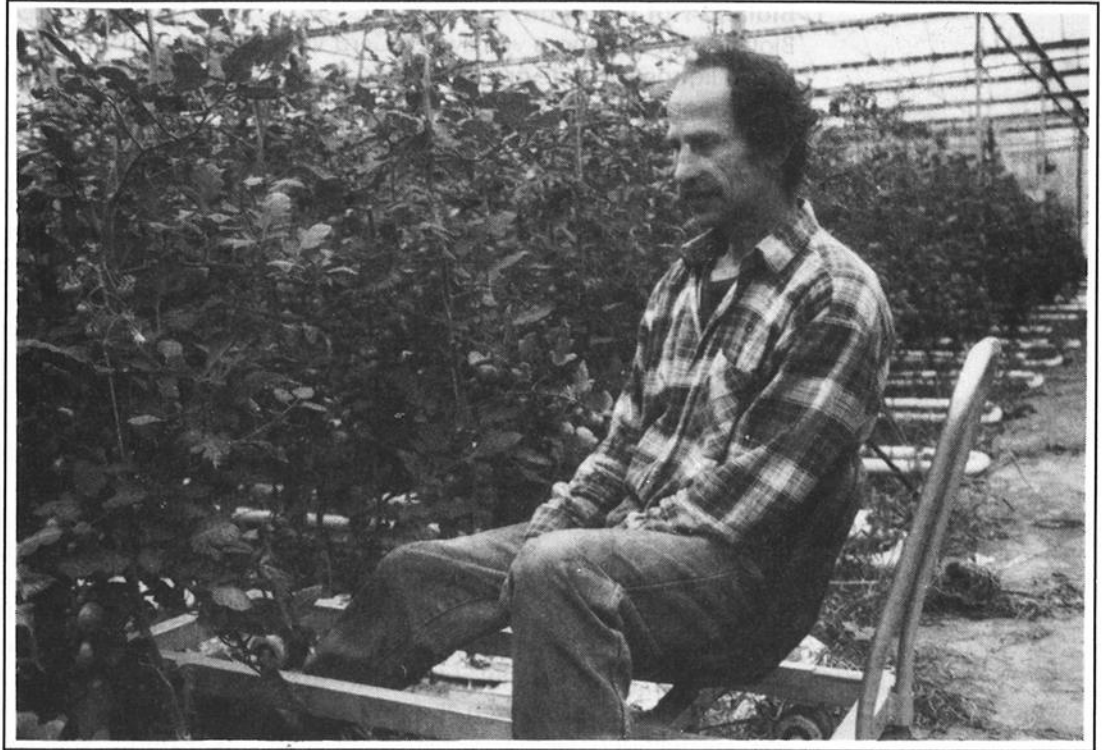
Ecologische Tuinderij Het Spoor

Na Zonneklaar ging de rit over de Knapheideweg naar Ecologische Tuinderij Het Spoor. Ruim zes jaar geleden begon Gordon Bronlow met zijn bedrijf Het Spoor. Het akkerland ligt aan de 2e Colonjes nr 3 en tegenover het Tuincentrum Groen Groesbeek, maar het woonhuis van Gordon staat in Ottersum. Gordon heeft ±1.5 ha om op te verbouwen. Het land is gepacht, maar hij wil binnenkort wel land kopen. De wijze van verbouwen is ecologisch. Alles wordt op de volle grond verbouwd, wat in de winter natuurlijk consequenties heeft voor het oogsten.

Er worden ongeveer 35 gewassen verbouwd. Er is een vaste medewerker op Het Spoor. Al de producten worden afgezet via het "groenten-

Foto 1.
Carel van Ditshuizen oogst
tomaten.
(foto: Wiel Hensgens)

abbonementensysteem". Wekelijks worden er zo'n 170 pakketten afgeleverd.

Toen ik bij het akkerland aankwam, stond er in de berm een rij auto's geparkeerd en ik ben maar gewoon de andere mensen achterna gelopen naar de landbouwschuur van Gordon. Daar zaten mensen te wachten op de volgende rondleiding, want Gordon liep met een groep mensen op zijn land. Verbaasd dacht ik nog "goh, die Gordon heeft het echt druk!". Op deze Open dag waren ook de klanten uitgenodigd die de groentenabonnementen hebben. Voor het eerst konden zij het land zien waar hun groenten, aardappelen en uien vandaan komen. Gordon vertelde de bezoekers over de principes van het verbouwen op ecologische wijze door de speciale bemesting en vruchtwisseling. Er was een flinke hoeveelheid koffie, thee, koek en frisdrank ingekocht. Flin (de zoon van Gordon), Eric en Sicco (medewerkers) verstrekten koffie e.d. aan de bezoekers. Het was bij de landbouwschuur van Het Spoor gezellig druk; na een half uur ben ik vertrokken naar de Ooypolder.

Ecologische melkveehouderij Groenhouten
Sinds enkele jaren is Groenhouten een voorbeeldbedrijf "duurzame landbouw" van de Provincie Gelderland. Agrarische ondernemers en consumenten kunnen het bezoeken. Op 30 ha zijn er 35 melkkoeien. Mieke van de Hengel en Rietje van de Hengel hebben in 1993 het bedrijf van hun ouders overgenomen. Later is

Paul Brinkhof in de maatschap gekomen. Een belangrijk doel dat zij nastreven is de reguliere landbouw tonen dat in een melkveebedrijf diervriendelijk- en milieuvriendelijk werken sámen kan gaan met een optimaal bedrijfseconomisch aspect! Sinds eind mei hebben ze de SKAL-licentie. Dat wil zeggen dat via deze controle-instantie het EKO-keurmerk verleend wordt omdat er geen kunstmest en bestrijdingsmiddelen gebruikt zijn.

In Leuth was het weiland gemarkeerd met ballonnen en het stond vol met geparkeerde auto's en fietsen. Vanuit de verte was het al duidelijk: hier was iets te doen en ook hier was het heel erg druk. Ineens was alle spanning weg en begreep ik dat de Open dag een succes was! Rietje, Mieke en Paul waren bezig met groepen rond te leiden, zodat niemand lang moest wachten. Zij hebben ervaring met het rondleiden van mensen en met onderwijs geven. Zij vertelden over het voer dat de dieren krijgen, over de huisvesting, grasbeheer, mineralenbeheer, mest, melken, koeltank en het afzetprobleem. Zij streven ernaar om binnen korte termijn eigen zuivel te gaan verwerken en melk af te zetten via melkabonnementen. In de loods van Groenhouten stonden kramen waar vrijwilligers koffie en thee verstrekten en waar brochurermateriaal lag, zodat de bezoekers daar leuk konden rondkijken en voldoende informatie konden verzamelen.

Bioland-Hof Vierboom

Bioland-Hof Vierboom van Eva en Gerd Vierboom ligt net over de grenspost Berg en Dal en behoort derhalve tot de regio Groesbeek. We waren blij met hun besluit om mee te doen aan onze "Open-dag manifestatie". Bioland behoort tot een georganiseerde keten van biologisch-dynamische landbouwbedrijven in Duitsland. Deze organisatie bestaat al 25 jaar en is opgericht door Dr. Hans Muller; zijn filosofie over biologisch-dynamische landbouw is te vergelijken met die van Rudolf Steiner. Er zijn inmiddels meer dan 1800 Bioland-bedrijven in Duitsland.

Tot 1987 hadden Gerd en Eva een regulier landbouwbedrijf. Daarna zijn ze omgeschakeld op biologische landbouw, omdat de reguliere methode geen voldoening meer gaf. Het bedrijf is 90 ha groot: 75 ha landbouwgrond in Duitsland en 15 ha in Nederland. Zij verbouwen wintertarwe, mais, voederbieten, zomertarwe, klaver en Dinkel (= oertarwe) en aardappelen. Ze verbouwen de aardappelrassen: Eerstelingen, Gloria, Nicola, Granola en Linda. Het is een gemengd bedrijf: ongeveer 125 runderen, er zijn 60 koeien die melk leveren. De afzet van producten regelt Gerd Vierboom zelf, zonder tussenkomst van een verdeelcentrum. Gerd en Eva hebben een fulltime medewerker in dienst.

Het ziet er altijd gezellig landelijk uit op de (grote) boerderij van de familie Vierboom. Zo ook op de Open dag. Ik zag (jonge) koeien met hun koppen buiten de afrastering van de stal om bij het hooi te kunnen, de andere koeien liepen buiten te grazen in de wei. Op het erf had Gerd een grote rol hooi neergezet. Alles zag er goed verzorgd uit: onder de overkapping stonden tafeltjes en stoelen. Er

Foto 2.
Uitleg bij Vierboom
(foto: Wiel Hensgens)

was brochuremateriaal van zuivelboerderij "De Dageraad" in Ottersum. Al de melk van deze boerderij gaat namelijk naar het zuivelbedrijf in Ottersum en komt verwerkt (boter, kaas, karnemelk, yoghurt, kwark) weer terug op Bioland-Hof Vierboom. Eva en Hannelore (Hannelore is een vriendin die regelmatig op het bedrijf helpt) hadden vegetarische "frikadellen" gebakken; deze werden op een bordje met rauwkost en een sausje geserveerd verkocht tegen een gering bedrag. Jammergenoeg hebben maar weinig mensen deze (gezonde) lekkernij geproefd! Het was ook hier reuze druk en Gerd en Eva hadden waarschijnlijk niet op zoveel belangstelling voor hun bedrijf gerekend, want soms moest een groep even wachten voor er weer rongeleid kon worden. Het bedrijf is te groot voor een volledige rondleiding met die drukte, daarom werd langs de stallen gelopen en uitgelegd hoe de kringloop op het bedrijf gesloten is door middel van het "eigen meststelsel". Na het bezoek aan Bioland-Hof Vierboom ben ik richting "Wylterboer" gereden.

Ecologische akkerbouw De Wylterboer

Het bedrijf van Jan en Dineke Wildeboer ligt aan de Wylterbaan. Zij kochten de boerderij en het land al in 1973. Na verbouwen van het huis konden ze beginnen met het beheren van hun bedrijf. Rond het woonhuis ligt een grote hoogstam-boomgaard, waar zo'n 30 appelbomen in staan. De appelrassen hebben prachtige (voor de meeste mensen onbekende of al lang vergeten) namen, zoals Mantet, Monks Codlin, Groninger Kroon Transparante de Cronchels, Ermgaard, Bellefleur en Notaris. De appels worden aan particulieren verkocht. Achter de boomgaard ligt het akkerland wat Jan Wildeboer volgens ecologische principes bewerkt. Meestal wordt er maar één gewas verbouwd op de akker, soms twee. De afzet van de producten gaat niet naar particulieren, maar naar het akkerbouwbedrijf van Jaap Melchers van het Brabants Landschap. De producten uit de moestuin zijn voor eigen gebruik.

Bij het naderen van de boerderij zag bij wijze van spreken al waar ik zijn moest aan al de auto's die geparkeerd stonden langs de Wylterbaan! Op een gegeven moment stonden er wel twintig auto's. Voor op het terrein stond het vol met fietsen. Jan en Dineke Wildeboer hadden heel zorgvuldig alles voorbereid. Naast hun huis was een kraam gezellig ingericht, dat als trekpleister fungeerde. Iedereen stevende er meteen op af! Maarten Vissers en Jolanda van der Scheer hielpen die dag bij De Wylterboer. Maarten had net een weekend "vrij" tussen een periode werken/wonen op een biologisch

landbouwbedrijf in de buurt van Breda èn zijn vertrek naar een biologisch landbouwbedrijf in de buurt van Aken. Jolanda is actief binnen het IVN. Zij hielpen ook met de rondleidingen en aan het kraam verkochten zij kleine producten van de Fair Trade winkel, die ook artikelen tentoongesteld hadden. De Fair Trade winkel is gevestigd in de Ziekerstraat in Nijmegen. Ook verkochten Maarten en Jolanda (papieren) bekertjes met Max Havelaar koffie en thee, afkomstig uit die winkel. De kannen heerlijke vlierbessenlimonade, gemaakt door Dineke Wildeboer, waren telkens zó weer leeg. Op de tafel lag brochurermateriaal. Zowel de bezoekers als de rondleiders genoten van de gezellige drukte die er was. Tijdens de rondleidingen werd uitgelegd wat "biologische akkerbouw" inhoudt en werd verteld welke kennis er nodig is om biologisch fruit te telen. Het volgende bedrijf op de route was De Bron.

Biologisch-dynamisch tuinbouwbedrijf De Bron

Dit bedrijf ligt aan de Bredeweg, nr. 92 en wordt gerund door Riet Heurkens en Coby Vrehe. Ze zetten zich al een aantal jaren met veel enthousiasme in voor het verbouwen van hun producten volgens biologisch-dynamische richtlijnen. De grootte van het bedrijf is 3.8 ha: 2 ha tuinbouw en 1.5 ha kas. Bij het kweken op de volle grond wordt (zoals bij alle biologische bedrijven) aan vruchtwisseling gedaan. De kas is echter een "koude kas"; er wordt geteeld zonder energiegebruik. Coby en Riet verbouwen zo'n 50 à 60 gewassen! Er is ook vee op het bedrijf, want een goed biologisch-dynamisch werkend bedrijf streeft naar een "gesloten systeem". Dat wil zeggen dat de mestproductie op het eigen bedrijf toereikend moet zijn voor bemesting op het eigen land. De afzet van de producten geschiedt via groentenabonnementen. Elke vrijdagmiddag worden 250 pakketten naar 20 verdeel-adressen in Nijmegen gebracht. Daar kunnen de mensen zelf hun pakket groente halen. Voor De Bron is dit een goed werkend systeem!

Ook bij De Bron is het de gehele dag heel druk geweest. Coby en Riet houden elke zomer een "open dag" voor hun klanten. Deze waren nu ook uitgenodigd op de "Open Dag Biologische Landbouwbedrijven". Coby en Riet hebben dus ervaring, met het organiseren van een "open dag" Op het stuk grond tussen de landbouwschuur en het huis was een kleine "markt" ingericht. Mensen van De Natuurvoedingswinkel uit de Van Welderenstraat stonden er stroopwafels te bakken, deze konden de mensen proeven en kopen; ook verkochten ze

appel- en perensap. Sybille van zuivelbedrijf Horsterhof in Duiven verkocht verschillende soorten kaas. Wat de bezoekers van De Bron opviel was dat Coby en Riet met hun bedrijf heel duidelijk "uitdragen" dat een biologische bedrijfsvoering economisch gezien haalbaar is! Dat het weliswaar zeer arbeidsintensief is, maar dat er door efficiënte aanpak zeker een bestaansmogelijkheid is.

De Bruuk

In de persberichten en in de brochure die geschreven is voor deze dag, hadden we aangekondigd dat er rondleidingen in het natuurgebied De Bruuk zouden plaatsvinden. Ook daar wilde ik gaan kijken en deelnemen aan een rondleiding. Als gidsen waren daar Henry Brinkhof, Theo Merkens en Gerhard Nieuwmeijer. Henry Brinkhof was er vanuit onze Werkgroep, de andere twee personen kwamen hulp bieden vanuit het IVN. Helaas was er heel weinig belangstelling voor De Bruuk: één fietsgroep en een paar personen. Toen ik er arriveerde was het heel rustig, zodat ik in de unieke situatie kwam te verkeren in gezelschap van twee gidsen rondgeleid te worden! De derde gids kwam later in de middag voor de rondleidingen. Het rondkijken op een boerderij neemt veel tijd in beslag, maar degenen die geen tijd meer hadden om naar De Bruuk te gaan hebben toch wat gemist, het stond er namelijk vol met orchideeën! Prachtig. Als je ze door een loupe bekijkt, weet je niet wat je ziet, zo mooi zijn de kleuren en zo prachtig de tekening.

Slot van de dag op "De Bron"

De eigenaren van de bedrijven, de vrijwilligers, de organisatoren (en waarschijnlijk ook de bezoekers!), iedereen was aan het begin van de avond "voldaan en doodop". Coby en Riet van De Bron hadden allen die meegewerkt hadden om die dag succesvol te laten verlopen, uitgenodigd om bij hen te komen borrelen ter afsluiting van de dag. Bijna iedereen is gekomen. Het was een uitstekend idee en een heel plezierig afsluiten van een geslaagde "Open dag".

Adri Versluis

Werkgroep "Overleg Duurzame Landbouw"

GROESBEEK GROOTSTE MESTPRODUCENT VAN DE REGIO

De mestproduktie onder de loep

Zes jaar geleden werd in het Groesbeeks Milieujournaal het mestoverschot in beeld gebracht. Er werd toen geconstateerd dat er in Groesbeek veel meer fosfaat en nitraat geproduceerd werd dan de planten konden opnemen. Het overschot, waarvan vanaf de jaren zestig voor het eerst sprake was, had naar schatting in 1988 al geleid tot een overschot van 1700 kg fosfaat per hectare en een sterke verontreiniging van het grondwater met nitraat met ca. 80 mgr per liter. Sinds die tijd is er het een en ander gebeurd. Er is een wetgeving gekomen om de vermesting tegen te gaan. Het is dan ook een goed moment om de mestsituatie in Groesbeek opnieuw onder de loep te nemen.

WAAROM IS MEST EEN PROBLEEM?

Om het geheugen weer op te frissen zullen we eerst even stil blijven staan bij het hoe en waarom van de mestproblematiek en het ontstaan ervan.

Aanvoer veevoer

De oorzaak van de mestoverschotten is gelegen in het feit dat vanuit het buitenland grote hoeveelheden voer aangevoerd worden, die voor een groot deel onze veestapel moet voeden. De grond in Nederland levert lang niet meer genoeg voedsel op om dat te doen en het buitenlandse veevoer (granen, tapioca, soja) is goedkoop. Er is uitgerekend dat in het buitenland, en met name in de derde wereld, 15 miljoen Ha land verbouwd wordt om het Hollandse vee te voeden.

Mineralenoverschot

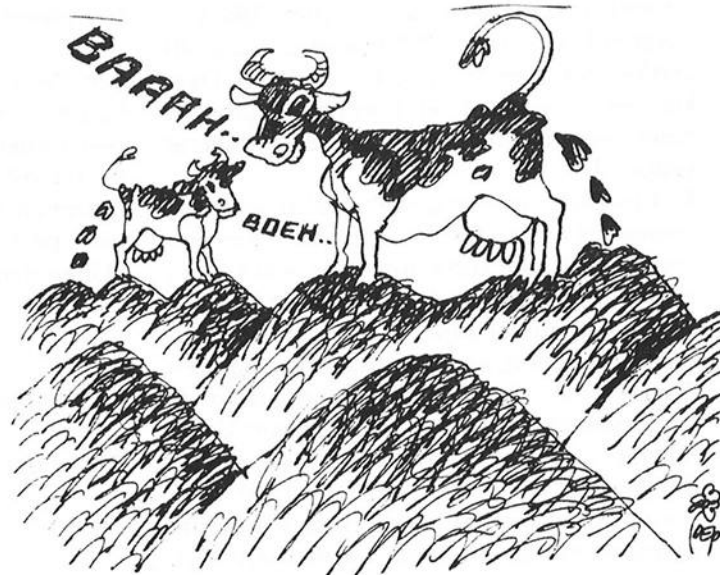
Het veevoer wordt samen met het Hollandse gras, mais en tarwe gegeten door het vee. De dieren kunnen maar een deel van de suikers en mineralen gebruiken en daar vlees, melk of eieren van maken. Een groot deel scheiden ze weer via hun ontlasting en urine af. Melkkoeien bijvoorbeeld scheiden ongeveer 80% van de opgenomen stikstof (N) en 75% van de opgenomen fosfor (P). Voor varkens en kippen gelden vergelijkbare waarden.

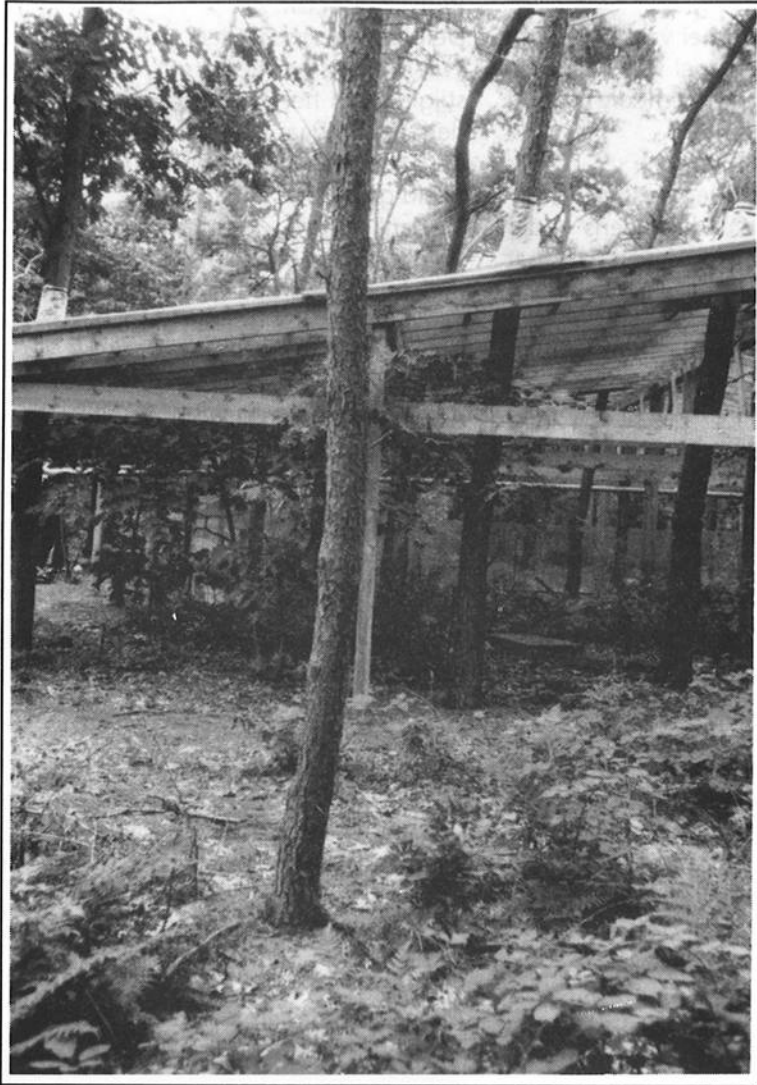
Vermesting

De hoeveelheid mineralen is door de import van veevoer zo hoog dat het cultuurgewas het niet langer allemaal meer kan opnemen. Er ontstaat een overschot aan mineralen. De mineralen hopen zich op in de bodem en spoelen wanneer de hoeveelheden te hoog worden uit naar het grondwater of lekken uit naar het oppervlaktewater. Nitraat (NO₃) doet dat al snel, de bodem is nauwelijks in staat deze stof vast te houden. Fosfaat P₂₀₅ doet dat minder snel. Deze stof hoopt zich flink op voordat het gaat uitlekken. Dat is afhankelijk van de bodemsoort. Momenteel is echter het grootste deel van de zandgronden van het Oosten en Zuiden van Nederland verzadigd met fosfaat en begint deze stof in het grondwater terecht te komen. De ophoping van stikstof en fosfaat in bodem en grondwater noemt men vaak vermesting.

Verzuring

Dan is er nog de zure regen. Een deel van de stikstof dat het vee uitscheidt, verspreidt zich niet via de mest, maar via de lucht in de vorm van ammoniak. Het gaat om ongeveer 10% van de totale hoeveelheid stikstof. Dit gasvormige ammoniak lost goed op in water en komt grotendeels via de regen naar beneden. Zo wordt via de regen de omgeving bemest, niet

gaan bomen wel harder groeien, maar de kwaliteit van de geproduceerde bladeren neemt af en worden eerder ziek en vallen eerder af. Op zandgronden die weinig kalk bevatten treedt verzuring op waardoor paddestoelen achteruitgaan. Veel paddestoelen leven in symbiose met bomen, die zonder paddestoelen nauwelijks in staat zijn fosfaat op te nemen. De bomen worden ziek. Het bos wordt opener en grassen en bramen, die overigens nog eens extra profiteren van de nitraat-aanvoer gaan woekeren. Ook meren kunnen verzuren, waardoor de vissen sterven aan aluminiumvergiftiging.

Voedselarme natuurgebieden, meestal de gebieden met veel soorten planten en dieren, worden aangetast of verdwijnen wanneer via het grondwater of de lucht mineralen aangevoerd worden.

Gevolgen van vermisting en verzuring in Groesbeek

In Groesbeek hebben we ook te maken met de gevolgen van vermisting en verzuring: in 1987 verzuurde De Koepel, de heide in de omgeving is sterk vergrast, veel bomen in het bos zijn ziek, bramen en grassen rukken erg op. In De Bruuk zijn diverse plantensoorten verdwenen als gevolg van verzuring. Het zwemwater van het Wijler bergmeer heeft een bedenkelijke waterkwaliteit als gevolg van het aanvoer van Groesbeekse water, het drinkwater gaat langzaam maar zeker steeds meer nitraat bevatten, het Groesbeekse grondwater is sterk vervuild met nitraat. Kortom, ook in Groesbeek eist vermisting en verzuring haar tol.

DE ONTWIKKELING VAN DE GROESBEEKSE LANDBOUW

Voordat we het Groesbeekse mestprobleem in kaart kunnen brengen moeten we eerst iets weten over de grootte van de veestapel, niet alleen de huidige grootte, maar ook de ontwikkeling van de veestapel. Daarna kijken we hoeveel mest en mineralen er geproduceerd worden en of de plannen die er zijn om dat mestprobleem terug te dringen voldoende zijn.

Ontwikkeling van de veestapel de laatste 35 jaar

Wanneer we naar de Groesbeekse veestapel kijken de afgelopen 35 jaar dan zien we het volgende beeld:

	1960	1971	1986	1995
runderen	4.044	4.513	5.462	5.268
varkens	5.780	1.502	11.944	21.801
pluimvee	84.353	172.950	381.330	392.200

Foto 3

In het verzuurde bos "De Rouwkuilen" in Noord-Brabant wordt de invloed van verzuring onderzocht. Het is gebleken dat als de zure neerslag de grond niet kan bereiken (bomen onder afdak) en die bomen schoon water krijgen ze weer gezond worden ook al steekt de kroon nog in de 'zure' atmosfeer.

(Foto: Henny Brinkhof)

alleen het cultuurland, maar ook natuurgebieden, bossen en meren. Naast bemesting zorgt de ammoniak ook voor verzuring. In de bodem wordt de ammoniak door bacteriën omgezet in salpeterzuren.

Gevolgen van vermisting en verzuring voor de natuur

Zowel vermisting als verzuring hebben grote gevolgen, met name voor de natuur. Wanneer de stoffen via het grondwater of de lucht in de natuurgebieden terecht komen, gaan bepaalde planten hiervan profiteren. Zij gaan woekeren ten koste van andere planten. Zo kunnen meren en sloten dichtgroeien met algen. Doordat de algen 's nachts zuurstof gebruiken wordt het water zuurstofloos en sterft de vis. Bacteriën gaan zich explosief vermeerderen: het water wordt gevaarlijk om in te zwemmen. In heideterreinen, die van nature voedselarm zijn, profiteren vooral grassen van de aanvoer van stikstof. Gevolg de heide verdwijnt en verandert in een grasvlakte. Ook bossen hebben te leiden van verzuring en bemesting. Door de eenzijdige bemesting met stikstof

We zien een explosieve groei van kippen en varkens en een gestage groei van runderen van 1960 tot 1986, daarna neemt die groei af en treedt er stabilisatie op.

De afgelopen 10 jaar onder de loep

Wanneer we die laatste 10 jaar eens nader onder de loep nemen, dan levert dat het onderstaande beeld op.

	1986	1988	1990	1992	1995
runderen					
jongvee (<i>geen vlees of weidevee</i>)	2252	2205	2113	1834	1765
melk- en kalfkoeien	2456	2026	1967	1742	1671
zoog- en weidekoeien	136	238	372	577	531
Meststieren en -jongvee	<u>618</u>	<u>928</u>	<u>1205</u>	<u>1684</u>	<u>1299</u>
totaal rundvee	5462	5397	5657	5837	5266
varkens					
mestvarkens	8715	7768	7097	6747	6782
fokzeugen/beren	2795	2804	2809	2864	3067
opfokvarkens	<u>434</u>	<u>422</u>	<u>37</u>	<u>282</u>	<u>0</u>
totaal varkens	11944	10994	10233	9893	9849
pluimvee					
leghennen	326330	306600	348870	348170	342200
slachtkuikens	<u>55000</u>	<u>51000</u>	<u>34350</u>	<u>55000</u>	<u>50000</u>
totaal pluimvee	381330	357600	383220	403170	39200
overig					
schapen	ngt*	ngt	673	1718	1746
paarden/pony's	ngt	ngt	ngt	719	149

* ngt (=niet geteld)

Uit de bovenstaande getallen kunnen we de volgende tendenzen halen:

Rundveesector

Er heeft een flinke daling van melkvee plaatsgevonden de afgelopen 10 jaar van meer dan 30%. Dat was het gevolg van het melkquotum. Doordat de melkproductie per koe steeg, kromp de veestapel. Het totaal aantal dieren verminderde echter nauwelijks doordat de mestveestapel en weideveestapel sterk groeide. Weidevee en zoogkoeien zijn de afgelopen 10 jaar een vertrouwd verschijnsel geworden in het landschap. Het vorig jaar is er wel een lichte achteruitgang van weide- en mestvee te bespeuren. Mogelijk raakt de markt verzadigd. De gekke-koeienziekte zal waarschijnlijk een verdere daling tot gevolg hebben.

Varkenssector

Met de varkenshouderij is het de afgelopen 10 jaar wat slechter gegaan. Dat gold met name de mestvarkenshouderij. Deze bedrijfstak kromp met ca. 20%. Doordat de fokvarkenshouderij wat groeide bedroeg de totale achteruitgang van de varkenshouderij 17%. De gekke-koeienziekte zal dit jaar waarschijnlijk leiden tot een opleving in de mestvarkenshouderij.

Pluimveesector

De pluimveestapel bleef gelijk.

Wat het overige vee betreft, heeft er een flinke stijging van het aantal schapen plaatsgevonden. In een paar jaar groeide de schapenhouderij snel en ook het schaap is een vertrouwd beeld geworden in Groesbeek. De toename is te danken aan de subsidie van de EU die verstrekt werd om de traditionele schapenhouderij in Zuid-Europa te behouden, maar waarvan de Hollandse boeren ook snel een graantje meepikten.

Als we alle plussen en minnen bij elkaar nemen, zien we dat de totale Groesbeekse veestapel de afgelopen 10 jaar niet meer gegroeid is, maar stabiel is gebleven.

MESTPRODUKTIE 1995

Om de mestproductie in kaart te brengen, hebben we tellingen van 1995 van het CBS gebruikt. Helaas had het CBS nog geen mineraalgegevens van 1995 (wel van 1994). Daarom hebben we met behulp van rekentabellen van het CBS zelf de geproduceerde hoeveelheden mineralen in de mest van de veestapel berekend. We hebben dat gedaan voor de hele

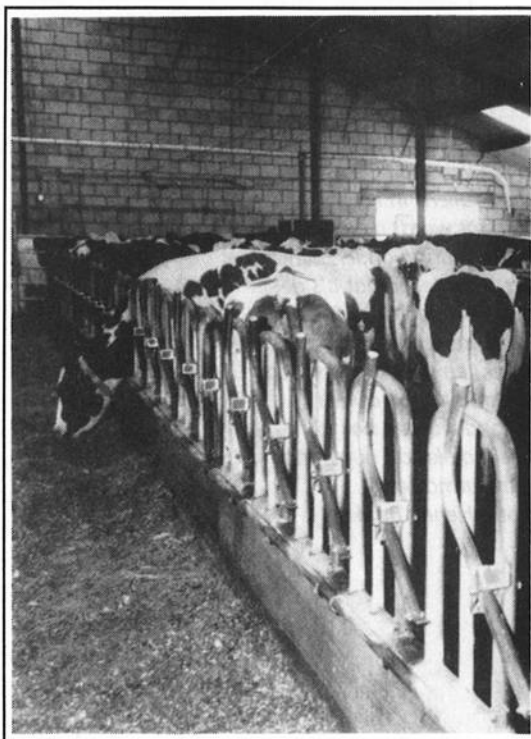

Foto 4.
Hoewel de rundveestapel de laatste 10 jaar stabiel is gebleven, is de hoeveelheid melkvee flink gedaald, als gevolg van het melkquotum. De vleesveestapel is sterk gegroeid. (Foto: Henny Brinkhof)

regio West Maas en Waal, waar Groesbeek een onderdeel van uitmaakt.

Per sector krijgen we het volgende beeld (op de pagina hiernaast is de volledige tabel weer-gegeven).

Productie van stikstof (kg) in mest in 1995

	runderen	varkens	kippen	overig	totaal
Beuningen	501830	102103	68143,9	75919,8	747997
Druten	455494	193653	128571	138661	916378
Groesbeek	424093	154375	249466	67075,5	895009
Heerewaarden	47625,5	0	0	2552,1	50177,6
Heumen	420319	199563	19176,5	55631,8	694690
Millingen a/d Rijn	86104,3	42107,3	10475,5	1225,8	139913
Ubbergen	337317	46341,4	33745	29046,6	446450
Wijchen	829028	492213	140525	85045,3	1546811
West Maas en Waal	1111361	321854	302632	225117	1960965

Productie fosfaat (kg) in mest in 1995

	runderen	varkens	kippen	overig	totaal
Beuningen	155366	53447	42280,7	27390	278483
Druten	1430119	105376	80706,5	35840,4	364942
Groesbeek	133099	86121,8	158278	31308	408807
Heerewaarden	14834,9	0	0	638,8	15473,7
Heumen	130916	110868	10119,5	13744,4	265648
Millingen a/d Rijn	27616,8	22965,6	7031,5	302,4	57916,3
Ubbergen	106106	24894,2	166113	8104,8	155718
Wijchen	256863	251599	83129,5	26390,4	617982
West Maas en Waal	348034	163376	188958	60508,8	760877

Vergelijking met 1994

De berekende uitkomsten voor 1995 voor Groesbeek vergeleken met de cijfers van het CBS van 1994 komen sterk overeen met de berekende van 1995, alleen de mestproductie van kippen lag in 1995 ca. 50% voor Groesbeek (169451 kg nitraat en 101027 kg fosfaat

in 1994). Uit vergelijkingen met andere gemeenten blijkt dat de mestproducties van kippen van 1994 t.o.v. van 1995 sterk verschilden, sommige gemeenten zijn gelijk gebleven, andere meer dan verdubbeld). De berekende waarden voor 1995 geven wat betreft het beeld van de ontwikkeling van de Groesbeekse landbouw een getrouw beeld van de werkelijkheid.

Mestproductie per hectare

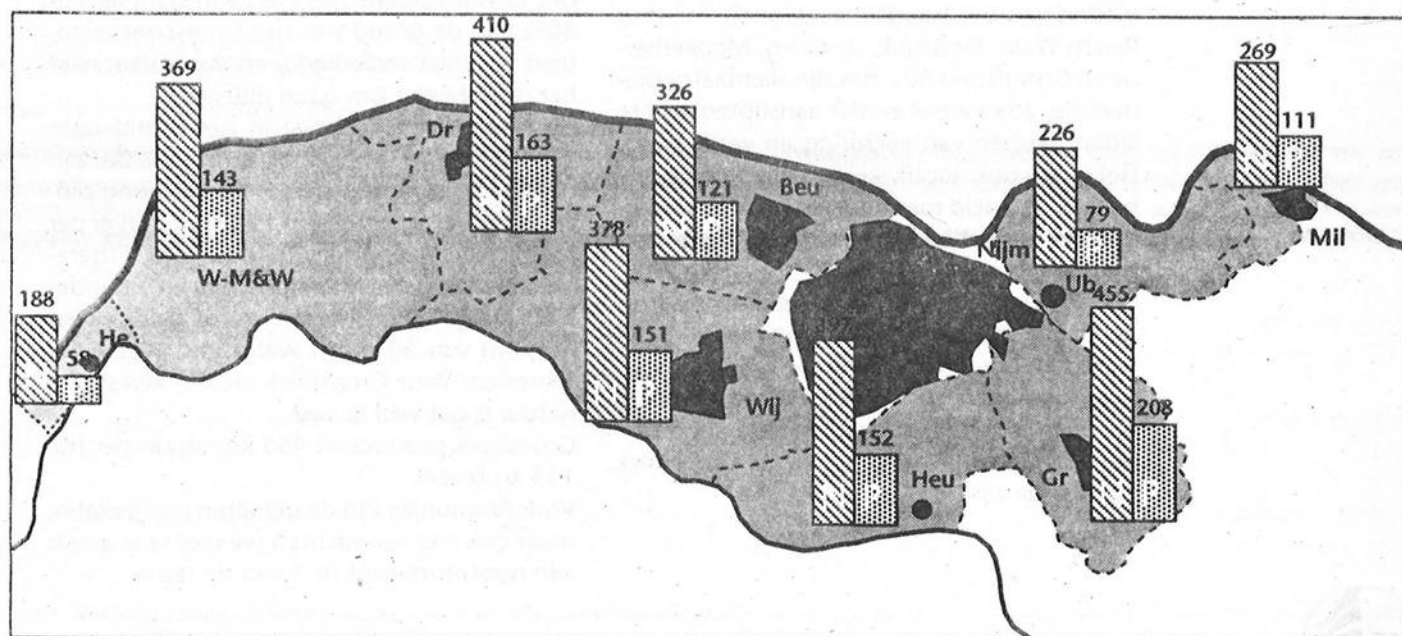
Nu zeggen deze getallen nog niet zo veel. De hoeveelheid cultuurland is van belang. Wanneer we productie van meststoffen delen door die hoeveelheid cultuurland, krijgen we de productie per hectare. Deze zien we in de volgende tabel.

Productie van meststoffen (kg) per hectare cultuurland

	cultuurl (Ha)	nitraat (kg)	fosfaat (kg)
Beuningen	2294	326	121
Druten	2233	410	163
Groesbeek	1966	455	208
Heerewaarden	267	188	58
Heumen	1751	397	152
Millingen a/d Rijn	521	269	111
Ubbergen	1972	226	79
Wijchen	4088	378	151
W. Maas en Waal	5313	369	143

Uit deze tabel blijkt dat Groesbeek in 1995 nummer 1 is als het gaat om de productie van fosfaat en nitraat per Ha cultuurland, Heerewaarden produceerde de minste mineralen.

Nitraat en fosfaatproductie per Ha in de regio Maas en Waal

In Nederland zijn ongeveer 100.000 boerderijen, met ongeveer 12 miljoen stuks vee. De kosten voor het land om de runderen op te fokken en te voeden bedraagt \$2.000,- per jaar, een som die groeter is dan het inkomen van menig derde wereld bewoner. De Nederlandse export van voedsel en bloemen, maar importeert ook grote hoeveelheden grondstoffen voor de agro-industrie. 15 miljoen Ha grond in het buitenland is daar voor nodig (inclusief 5 miljoen Ha van de Derde Wereld). Dit komt vooral doordat het meeste dat hun vee eet (soja en tapioca) komt uit andere landen (vooral Brazilië en Thailand). Slechts 20% van het plantaardige eiwit, dat opgevoerd wordt aan dieren wordt omgezet in dierlijk eiwit. De rest produceert 110 miljoen ton mest per jaar, waarvan slechts de helft in de landbouw wordt gebruikt. De andere helft eindigt in vervuiling van de grond, drinkwater en de lucht, waar het samen met industriële uitstoot zorgt voor zure regen. Meer dan 40% van de Nederlandse bomen heeft onherstelbare schade opgelopen door zure regen.

De Nederlandse landbouw wordt ook gekarakteriseerd door een hoog energieverbruik (in verwarmde kassen om zomergroente in de winter te verbouwen) en het intensieve gebruik van pesticiden met hoeveelheden van 20 kg per Ha per jaar. Deze lekken uit naar het grondwaterreserves en bedreigen de drinkwatervoorziening.

Uit: Third World Guide 93/94, a view from the South. Instituto del Tercer Mundo, Montevideo, Uruguay.

Ammoniakuitstoot

Van ammoniakuitstoot heb ik geen gegevens. Wel is bekend hoeveel ammoniak geproduceerd wordt, maar de mate waarin dat in het milieu terecht komt is sterk afhankelijk van de aard van de stallen en de opslag van de mest. Drijfmest wordt tegenwoordig ook geïnjecteerd, waardoor de emissie afgenomen is. Het is om een indruk te krijgen van de ammoniakemissie noodzakelijk een beeld te hebben van alle bedrijven en dergelijke gegevens zijn niet openbaar. Vandaar dat we er hier niets over kunnen zeggen.

Natuurgebieden in en rond Groesbeek van grote waarde

Groesbeek en omgeving kent veel natuurgebieden van het hoogste ecologische niveau: Reichs Wald, De Bruuk, Jansberg, Mookerheide en Groesbeeks Bos. Het zijn allemaal gebieden die, zoals we al eerder aanstipten veel te lijden hebben van verzuring en vermesting. Het is dan ook noodzakelijk dat juist in Groesbeek er versneld maatregelen genomen worden om reducties van mineralen te bewerkstelligen.

Rijk, Provincie en gemeente hebben maatregelen genomen of zijn van plan maatregelen te nemen om het mestprobleem op te lossen (zie artikel over mestbeleid). Het is echter zeer de vraag of het Rijksbeleid en de extra maatregelen die noodzakelijk zijn in Groesbeek voldoende zijn.

Mestbeleid onvoldoende

Wettelijk mag er momenteel in Groesbeek 135 kg fosfaat per Ha uitgereden worden, 55 kg meer dan het gewas kan opnemen. Er wordt 208 kg geproduceerd en als het goed is wordt er dus 73 kg/Ha geëxporteerd. De boeren kunnen de mest nu nog makkelijk kwijt, maar dat wordt in 1998 moeilijker als de normen verscherpt worden. Dan mogen de boeren nog 120 kg uitrijden en mogen boeren zonder vee niet meer dan 120 kg per Ha kopen voor grasland en 100 kg voor akkerland. Uiteindelijk zal de norm 100 kg fosfaat per Ha worden, nog steeds 20 kg meer dan het gewas kan opnemen.

Daarnaast komt er nog steeds meer fosfaat op het land dan de planten kunnen opnemen en dat terwijl volgens het Plan van Aanpak 40-80% van de grond van het Groesbeekse gebied al fosfaat verzadigd is en dus fosfaat naar het grondwater kan gaan uitlekken.

De hoeveelheden nitraat in het grondwater zijn al jaren veel te hoog (ca. 80 mgr/l). Dat zijn gehalten die voor de natuur veel te hoog zijn. De overheid accepteert in 1998 nog dat er per Ha 300 kilo meer nitraat mag worden uitgereden dan het gewas kan opnemen en uiteindelijk 180 kg. Op die manier wordt de drinkwaternorm van 50 mgr/l water juist niet overschreden. Voor Groesbeek en zijn kwetsbare natuur is dat veel te veel.

Groesbeek produceert 455 kg nitraat per Ha, 155 kg teveel.

Voor Ammoniak zijn de gehalten niet bekend, maar ook hier verwachten we niet veel goeds van mestproducent nr 1 van de regio.

ECOLOGISCHE LANDBOUW ALTERNATIEF

Ecologische landbouw kan een goed alternatief zijn voor de mestproblemen in Groesbeek. Biologische landbouw haalt niet de meeste voedingsstoffen uit den vreemde, maar verbouwt ze voor het grootste deel zelf. Hierdoor ontstaat er geen of nauwelijks overbemesting. Voorts wordt er geen kunstmest gebruikt en geen bestrijdingsmiddelen. Door variatie in de teelt van gewassen probeert de biologische landbouw aan te sluiten bij ecologische processen, waarbij diversiteit leidt tot stabiliteit. Op die manier worden plagen en ziekten tegengegaan.

Biologische landbouw is ook extensiever dan gangbare landbouw, waardoor de milieubelasting ook al veel kleiner is.

Tenslotte kost biologische landbouw veel minder energie dan de gangbare landbouw. Er wordt gebruik gemaakt van kleine machines en de verwarming in kassen is alleen bedoeld om het seizoen wat te verlengen, niet om in de winter groente te telen. De productie van kunstmest en het transport van voedingsstoffen over de wereld kosten nu handenvol brandstof. Biologische landbouw kent tenslotte geen bio-industrie. Dieren worden er beter behandeld, wat niet alleen humaner is, maar ook veel minder energie kost. Een Groenlabel-kippenfarm gebruikt enorm veel energie.

Wat produktiewijze betreft is biologische landbouw goed voor natuur en milieu. De producten zijn gezond, omdat er geen restanten van bestrijdingsmiddelen inzitten en omdat ze vaak niet zo snel groeien ook zeer smaakvol.

Een voordeel van biologische landbouw is ook dat de prijzen hoger liggen, dan de gangbare

landbouw. Dat is ook nodig, omdat de produktie lager ligt (maar ook de produktie- en investeringskosten). Het grote nadeel is echter dat de afzet beperkt is. Te weinig consumenten kopen producten van de biologische landbouw. Dat weerhoudt gangbare boeren om over te schakelen. Door de geringe produktie en afzet, zijn de prijzen eigenlijk te duur. Wanneer er meer biologische boeren zouden komen, zou de distributie goedkoper worden en daarmee de prijs kunnen dalen. Wanneer de producten in de supermarkt zouden komen, zou de verkoop sterk toenemen. Zo kan een spiraal ontstaan, waarin de biologische landbouw ineens een grote toekomst krijgt. Helaas is het nu nog niet zo ver, maar in gebieden, waar de landbouw door kwetsbare natuurgebieden en verzuringsgevoelige gronden weinig uitbreidingsmogelijkheden bezit en daardoor op den duur niet met andere landbouw kan concurreren, zal het een onvermijdelijk alternatief worden.

Het zou goed zijn om in Groesbeek al vast op die toekomst in te spelen en te werken aan het stimuleren van biologische landbouw, door zich te richten op zowel producent als consument.

Henny Brinkhof

literatuur

Eerd, M.M. van 1995. Mestproduktie, mineralenuitscheiding en mineralen in de mest, 1994. Kwartaalbericht CBS 95/4.

NCB, 1996. Rapportage stimuleringsproject Groesbeek 1995.

Centraal Bureau voor de Statistiek: Landbouwtellingen 1986, 1988, 1990, 1992, 1994, 1995.

BON

Ik geef me op voor het Groesbeeks Milieujournaal:

naam.....

adres.....

woon-

plaats.....

(U betaald met een acceptgiro of incassooverschrijvingsbewijs, die u krijgt toegezonden)

Natuurlijke plantenkwekerij

In Bergharen is een natuurlijke vaste-plantenkwekerij gevestigd: De Keltenhof. Er worden geen bestrijdingsmiddelen gebruikt en ze zijn er selectief in het gebruik van meststoffen. Er is een groot sortiment vaste planten, heemplanten, waterplanten en bollen voor verwildering. Er kan deskundig advies ingewonnen worden over aanleg van natuurlijke tuinen.

Adres: De Keltenhof, Wijksestraat 25, 6617 BX Bergharen; tel. 0487-532176.

Openingstijden: do. t/m zat. 09.00-17.00 u en na afspraak.

Er kan ook een soortenlijst besteld worden door f 6.50 te storten op hun gironummer.

Een (oud) nieuw vliegtuig?

Komt de Zeppelin terug? We kennen het allemaal wel: een foto uit ongeveer de jaren twintig-dertig waarop je mensen naar de lucht ziet staren naar een overvliegende Zeppelin. Nu heeft men bedacht dat die oude Zeppelin nog zo gek niet was! In het Zuid-Duitse Friedrichshafen is de firma Zeppelin gevestigd.

om 10 producten; vijf zuivelproducten (volle melk, halfvolle melk, karnemelk, yoghurt en boter) en vijf soorten groente (rode kool, witte kool, bieten en ui). Echter, de filiaalhouders zelf moeten beslissen of ze deze producten in hun winkel willen verkopen. Sommige filialen hebben al biologische aardappelen, zuurkool, wortelen, champignons, ijs, spaghetti en rijst. Deze biologische producten zijn te herkennen aan het EKO-keurmerk. Als er van de tien genoemde nieuwe producten te weinig verkocht wordt, dan kunnen ze weer uit de schappen verdwijnen. De rol van de consument hierin is dus heel belangrijk. Het is noodzakelijk dat klanten in de supermarkt de producten regelmatig kopen en/of er naar vragen. In Denemarken, Oostenrijk en Duitsland is de verkoop van biologische producten pas echt goed op gang gekomen toen de supermarkten deze gingen verkopen. In die landen kopen nu veel meer mensen biologische producten dan in Nederland (bijvoorbeeld: in Denemarken 10% en in Nederland 1%).

Bij navraag in het filiaal van Albert Heijn aan de Daalseweg, werd verteld dat de verkoop van deze producten goed liep. Vooral de pakken halvolle en volle melk. Ook de groente werd goed verkocht. Nu is het waarschijnlijk wel zo dat de goede verkoop van deze producten

MILIEU RONDOM

In dit bedrijf heeft men het plan opgevat om volgende zomer testvluchten uit te voeren met nieuwe modellen. Deze nieuwe modellen wijken qua vorm en materialen van het frame sterk af van de vroegere. Verticaal stijgen en landen is nu mogelijk (bij niet al te zware wind), doordat de propellers kunnen kantelen. Als vulling wordt het absoluut onbrandbare helium gebruikt. Devraag doet zich nu blijkbaar voor of dit luchtschip een goed alternatief zou kunnen zijn voor de huidige vliegtuigen. Om daarover aan de praat te raken, organiseerde De Kleine Aarde in september j.l. een "Doordenkdebat" met politici en wetenschappers. Misschien horen (of zien) we er nog van!

Albert Heijn en biologische producten

Zou het dan toch gaan gebeuren? Biologische producten in de Supermarkt?

De directie van Albert Heijn heeft besloten om vanaf 9 september 1996 alle 632 filiaalhouders de mogelijkheid te geven om biologische producten te verkopen. Het gaat vooralsnog

samenhangt met de studentenpopulatie in de omgeving van het filiaal. In andere filialen zou de verkoop wel wat minder zijn, volgens de AH-medewerker.

PET-spijkerbroek

Er is geen één land ter wereld waar zoveel frisdranken gedronken worden als in Amerika. Er is ook geen één land in de wereld waar zoveel spijkerbroeken gedragen worden als in Amerika. Dit gegeven bracht een Amerikaans recyclingbedrijf op een geweldig idee. Men ging er gewoon beide zaken combineren! In het recyclingbedrijf is men garen gaan spinnen van oude PET-flessen; deze garens hebben de naam 'Ecospun' meegekregen. Het recyclingbedrijf verkoopt de garens aan de Levi-fabrieken. Deze maken er jeans van en brengen ze op de markt onder de naam "Bottle Blue Denim". In elke spijkerbroek worden twee grote PET-flessen verwerkt.

Natuursteen

Natuursteen wordt steeds vaker gebruikt om vloeren te leggen of om gevels van gebouwen te bedekken. De wetenschapswinkel Biologie van de Universiteit Utrecht heeft in opdracht van de Milieutelefoon onderzoek verricht naar het winnen van natuursteen. Het onderzoek beperkte zich tot de drie meest gebruikte soorten: marmer, graniet en blauwe zandsteen. Deze zijn afkomstig uit Italië, België, Duitsland en Zweden. De uitkomst van het onderzoek is dat natuur en het landschap ernstig te lijden hebben van de winning van natuursteen. Er worden brede zandwegen aangelegd voor het transport van de natuursteen. Er ontstaan ook grote gaten in het landschap. De vegetatie in de omgeving van de groeve wordt hierdoor ernstig aangetast. De schade aan natuur en landschap is echter niet overal even groot. Duitsland en Zweden springen er het gunstigst uit. In deze landen moet men, voordat er een nieuwe groeve geopend mag worden of een bestaande groeve uitgebreid, eerst een "milieu-effect-rapport" laten maken. Er moet ook eerst een herstelprogramma goedgekeurd worden voor als de groeve niet meer gebruikt wordt. "Als men natuursteen wil aanschaffen, kan de consument het beste natuursteen kopen die afkomstig is uit Duitsland of Zweden", zo luidt het advies in het uitgebrachte rapport. Het onderzoeksrapport is te bestellen bij de Wetenschapswinkel Biologie Utrecht (tel. 030-2537363).

Campagne Biologische Landbouw in Brabant

Vorige zomer startte in Brabant de Brabantse Milieufederatie de campagne "'t Beste van Brabants Bodem", met de bedoeling om de afzet van biologische producten te vergroten. Men wil zo meer mogelijkheden creëren om boeren in Midden-Brabant de kans te geven om over te schakelen op biologische landbouw. Er is nu subsidie aangevraagd voor verlenging van het project. Als dit definitief toegekend wordt, zal de Brabantse Milieufederatie doorgaan tot medio 1998. Het afgelopen jaar is de nadruk gelegd op het vergroten van bekendheid van biologische producten en aan het verbeteren van het imago daarvan. Men deed dit door veel en diverse artikelen in de media te noemen, plaatselijke voorlichting te geven, kortingsbonnen te verstrekken, informatiefolders over de verkrijgbaarheid te verstrekken en een activiteitenprogramma voor vrouwenorganisaties te starten. Het komende jaar zal de campagne op een vergelijkbare manier vervolgd worden.

Adri Versluis

MESTBELEID VAN DE OVERHEID

De laatste jaren is er nogal wat regelgeving over het mestprobleem ontstaan. Landelijk is de Integrale Notitie Mest- en Ammoniakbeleid verschenen en vastgesteld. De hieruit voortvloeiende wetgeving heeft onder boeren eind 1995 veel stof doen opwaaien en kreten als: "Den Haag, wij zijn het zat", prijken ook hier en daar in Groesbeek. Minder stof hebben de acties van lagere overheden doen opwaaien.

HET RIJK

De belangrijkste zaken die de overheid vastgelegd heeft in de Integrale Notitie Mest- en Ammoniakbeleid zijn:

1. Alle boeren moeten voldoen aan basisregels: geen mest uitrijden in herfst en winter, emissie-arm uitrijden van mest en afdekking van mestopslag (is al langer wettelijk vastgelegd).
2. Boeren die meer dan 2,5 melkkoeien of vergelijkbare veebezetting (G.V.E) per hectare heeft, moet een mineralenboekhouding bijhouden en verantwoord produceren. In 2002 wordt die grens naar 2,0 GVE per Ha verlaagd. De boeren met minder vee per Ha mogen op vrijwillige basis hun mineralen beperken. In 2005 wordt gekeken of deze groep daadwerkelijk de uitstoot beperkt heeft en of ze toch onder het aangiftesysteem gaat vallen.
3. Boeren met een hogere veebezetting dan 2,5 GVE per Ha moeten mineralenboekhouding bijhouden. Zij mogen beperkt mest op hun land uitrijden.

Hiertoe is er een zogenoemde "verliesnorm" voor mineralen ingesteld. Die verliesnorm houdt in dat er meer kilo's mineralen op het land mogen komen, dan het gewas kan opnemen. In de loop van de jaren dient die verliesnorm lager te worden. Ze ziet er als volgt uit:

	1998	2000	2002	2005	2008/2010
fosfaatverliesnorm	40	35	30	25	20
stikstofverliesnorm	300	275	250	200	180

Per 1996 mag er geen 150 kg, maar 135 kg fosfaat per Ha grasland uitgereden worden, wat gelijk staat met een verliesnorm van 55 kg. Dat betekent dat het gewas op grasland jaarlijks 80 kg fosfaat kan opnemen. Na 1998 komen er heffingen bij overschrijdingen.

Om te voorkomen dat mest in grote hoeveelheden naar kleine boeren of akkerbouwgebieden gaat, moeten die bedrijven een mestaan-

voerregistratie bijhouden. Er mag vanaf 1998 120 kg fosfaat/Ha aangevoerd worden op grasland en 100 kg op akkerland. Dat wordt in 2000 85 resp. 80 kg en in 2002 naar 80 kg.

4. Om de ammoniakuitstoot te beperken wil de overheid dat bij intensieve veehouderijen het vee in emissie-arme stallen gehuisvest gaat worden.

5. Voorts draagt zij de provincies en gemeenten op regionale ammoniakreductieplannen (ARP's) op te stellen. Daarin wordt het verplaatsen van mestrechten gekoppeld aan de bouw van emissie-arme stallen (zie elders in dit nummer)

Hoewel de oppositie van de boeren tegen dit plan groot was, horen we nu niet veel meer uit die hoek. Gebleken is dat de normen voor 1996 makkelijk gehaald worden en de afzet van mest gemakkelijk verloopt.

PROVICIALE AANPAK

De Provincie Gelderland heeft **Strategische actiegebieden** ingesteld. Dit zijn op milieugebied kwetsbare gebieden met grote landbouwbelasting, waarin d.m.v. extra beleid een versnelde milieuverbetering gehaald moet worden. Het zuiden van Groesbeek is zo'n Strategisch Actiegebied.

De Provincie heeft in het plan van aanpak, dat in het kader hiervan opgesteld is, de Groesbeekse situatie in 1994 in kaart gebracht en wil dat voor 1996 een reductie van ammoniak van 65% ten opzichte van 1980 bereikt hebben. Aangezien we hier geen gegevens over hebben, zijn we zeer benieuwd of dat gehaald is. De extra uitgevoerde maatregelen betroffen tot nu toe: boerderijverplaatsing bij De Bruuk (geschiedt dit jaar) en een stimuleringsproject. (Zie ook Groesbeeks Milieu in beweging)

STIMULERINGSPROJECT NCB 1995

De boeren hebben ook niet stil gezeten. In 1994 en 1995 werd er in het kader van het Strategisch actiegebied Groesbeek door de NCB een mineralencursus georganiseerd voor boeren uit Groesbeek, Berg en Dal en Mook. Deelnemers waren vooral rundveebedrijven en enkele varkenshouders. Tijdens de studiebijeenkomsten werd geleerd hoe een mineralenboekhouding op te zetten en hoe de mineralen in het bedrijf gereguleerd konden worden door bijvoorbeeld ander voer te gebruiken, minder kunstmest te strooien. In 1995 werden de resultaten besproken.

Varkenshouderij

Volgens het rapport produceren de deelnemende varkenshouders gemiddeld per zeug 31,6 kg stikstof en 16,4 kg fosfaat en voor een

vleesvarken gemiddeld 13,4 kg stikstof en 5,0 kg fosfaat. Wat stikstof betreft is dat hoger dan de getallen die het CBS hanteert nl 24,2 kg nitraat voor zeugen en 12,4 voor vleesvarkens. Voor fosfaat hanteert CBS 16,6 resp. 5,6. De cursus had weliswaar tot een geringe reductie van fosfaat geleid (doorverandering van voer), maar niet voor een reductie van nitraat die ver boven de landelijke gehanteerde waarden ligt. Toch bleken de varkenshouders te voldoen aan de landelijk gestelde norm en hadden geen interesse de cursus voort te zetten, omdat de veevoederfabrikanten ook voorlichting geven over mineralenvermindering.

Rundveehouderij

Voor de rundveehouderij meldt de rapportage een overschot van stikstof per Ha van 331,3 kg en fosfor 18 kg. Vergeleken met het jaar daarvoor waren dat reducties van resp. 36 en 9 kg. De reducties van fosfaat zijn gering, die van nitraat wat groter. De nitraatreductie is echter waarschijnlijk veroorzaakt door een aangepast kunstmestgebruik. Op zich zeer nuttig, maar het kunstmestgebruik blijft echter altijd buiten de meststatistieken van de CBS. De reductie is derhalve nauwelijks terug te vinden in de mestgegevens.

Daarnaast wil de Provincie bedrijven stimuleren om Groen-labelstallen te bouwen. Bij deze stallen is de uitstoot van ammoniak gering. Ze zijn wel erg duur en alleen grote boeren kunnen zich ze veroorloven, mits ze kunnen groeien. Dat groeien doen ze door mestrech-

ten van andere bedrijven te kopen. Die bedrijven stoppen dan. Het resultaat zal zijn dat er enkele grote bedrijven overblijven die zich diep in de schulden gestoken hebben en daardoor bij schommelingen in de markt zeer kwetsbaar zijn. De kleinere, onrendabele bedrijven verdwijnen op den duur.

GEMEENTE

De gemeente is samen met gemeenten van de regio bezig een **Ammoniakreductieplan** op te stellen. Elders in dit nummer leest u hierover de gang van zaken.

Daarnaast is de gemeente Groesbeek bezig het Bestemmingsplan Buitengebied te herzien. Voor zover het zich nu laat aanzien, wil zij in het gebied rondom de Cranenburgse Straat en het gebied ten noorden daarvan de landbouw nog uitbreidingsmogelijkheden geven, terwijl in de overige gebieden stilstand of zelfs extensivering moet plaatsvinden.

Henny Brinkhof

literatuur:

Ministerie van VROM. 1995. Integrale Notitie Mest- en Ammoniakbeleid.

Stuurgroep milieubeschermingsgebied Groesbeek 1993. Plan van aanpak milieubeschermingsgebied Groesbeek, Heidemij advies.

Gemeente Groesbeek, 1994. Nota gebiedsgericht Beleid Buitengebied, Pouderoyen Compagnons.

Provincie Gelderland, 1996. ontwerp Gelders Milieuplan voor de jaren 1996-2000.

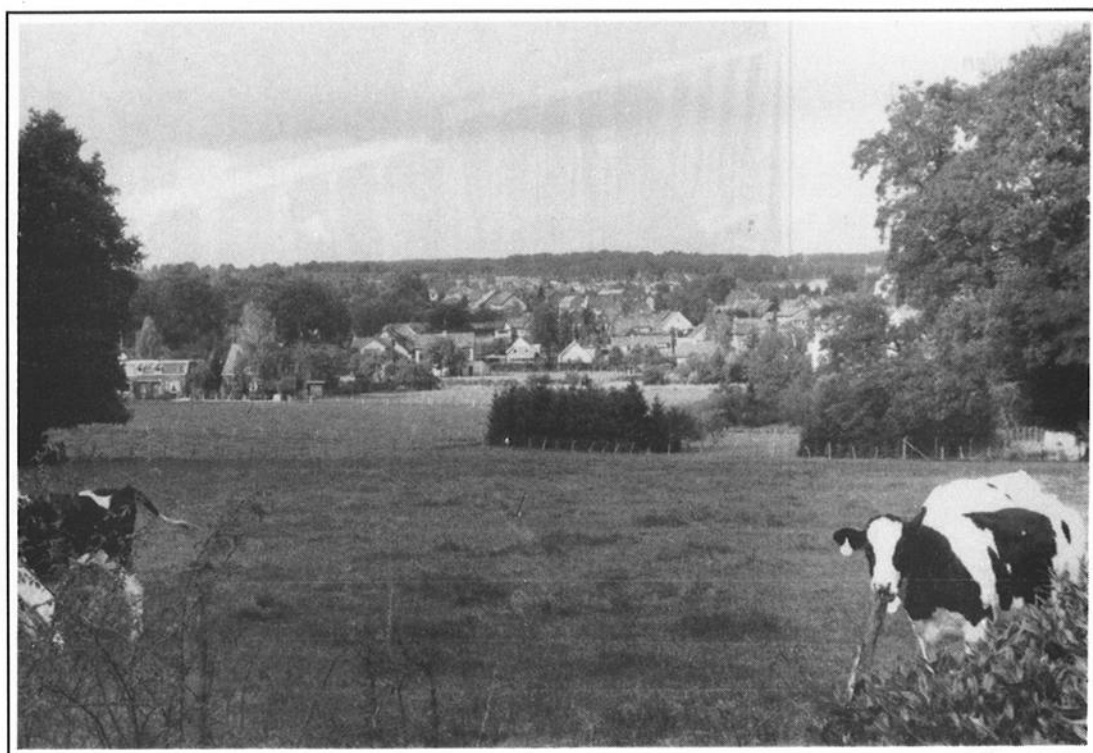

Foto 6.
Omschakeling naar biologische landbouw op sommige plaatsen gewenst.
Foto: Henny brinkhof

Melk een zuivere motor?

Bij Groenhouten in de Ooypolder in ieder geval!

Een interview

"Melk, de witte motor", juicht de reclame met de suggestie van zuiverheid. Wie durft dat tegen te spreken? De koe zet immers gras, dat wij mensen niet kunnen eten, om in melk en vlees. Zo is het eeuwenlang gegaan. Een duurzaam systeem, vooral in ons natte en grasrijke Nederland.

Sinds pakweg 1970 is de melkveehouderij echter sterk veranderd. Kunstmest en krachtvoer zijn een belangrijke rol gaan spelen. Met onvoorstelbare melkopbrengsten per koe en per hectare, maar met een enorm mestoverschot als keerzijde.

"Groenhouten" in de Ooypolder met 35 melkkoeien op 30 hectare is daarentegen al enkele jaren een voorbeeldbedrijf "Duurzame landbouw" van de provincie Gelderland, waar veel agrarische ondernemers en consumenten op bezoek komen. Er bestaat immers veel ervaring met de mineralenboekhouding en met vermindering van het mineralenoverschot.

Recent is het bedrijf in omgeschakeld naar een biologische bedrijfsvoering. "Een logisch volgende stap", aldus Mieke van den Hengel, die samen met haar vriend Paul en zus Rietje de melkveehouderij - vlakbij de kerk in Leuth - in maatschap runt.

Mieke: "Begin jaren '70 zijn wij met onze

ouders uit het Utrechtse in de Ooypolder neergestreken. Toen was het een gemengd bedrijf van akkerbouw en veeteelt. Ongeveer vijf jaar geleden is het suikerquotum verkocht en is er melkquotum voor in de plaats gekocht. Zowel Rietje als ik hebben weinig voeling met akkerbouw, maar des te meer plezier met melkvee. Zo is het een specialistische melkveehouderij geworden".

"Mijn oudere zus Rietje is bij pa in maatschap gegaan en legde al heel vroeg een mestsilo aan", vertelt Mieke, die zelf in '89 tot de maatschap toegetreden is. "Op 1 januari 1993 hebben we het bedrijf van onze ouders gekocht. Paul is er sinds kort bijgekomen. Zelf werk ik nog voor 60% buiten het bedrijf als consultant bedrijfsovername van het Nederlands Agrarisch Jongerencontact (NAJK) en mijn vriend werkt voor 80% bij IPC Dier (Horst), die vroeger praktijkschool heette.

In meer opzichten zijn we nu (nog?) een uitzondering binnen de Ooyse landbouwwereld: we komen van buiten, runnen als vrouwen een bedrijf, werken parttime en gaan nu zelfs op de ecologische toer. Maar dát is een voor de hand liggende stap. We zijn bewust zuinig met de input: gebruiken veel minder krachtvoer dan regulier en nauwelijks nog kunstmest. Ook hebben we al ervaring met wieden en schoffelen in plaats van het gebruik van bestrijdingsmiddelen".

Jonge boeren en boerinnen van het NAJK bepleiten al vele jaren de mineralenboekhouding als hulpmiddel tegen vermesting en verzuring en brengen het zelf met succes in praktijk. Het

Foto 7.
Koeienstallen
(foto: Wil Hensgens)

fosforoverschot is drastisch terug te brengen, het stikstofoverschot zelfs tot de helft.

"Met gemak", zegt Mieke "zonder dat de melkopbrengst terugloopt. Het is zelfs een besparing op de onkosten. Veel boeren nemen helaas vaak het zekere voor het onzekere en gebruiken onnodig bovenop de dierlijke mest nog extra kunstmest op het grasland. Ze voelen zich daartoe gedwongen vanwege de noodzaak tot hoge opbrengsten bij lage prijzen. Zelf heb ik als cursusleider vanuit het Jongerencontact misschien al wel duizend mineralenboekhoudingen - als voorbeeld - 'bij collega's' berekend. Het werkt! Zo zou snel het mineralenoverschot in het land met vele tientallen procenten kunnen dalen".

"Maar naast het milieu speelt bij ons ook het bedrijfseconomische een belangrijke rol. We willen de reguliere landbouw tonen dat beide samen kunnen gaan. Per koe is er een melkproductie van ongeveer 7000 liter per jaar, wat zelfs iets hoger ligt dan bij vergelijkbare bedrijven die veel meer mest en krachtvoer gebruiken. En ik denk dat we dat als ecologisch bedrijf kunnen behouden, al twijfelt mijn zus eraan. Eind mei kregen we de Skal-licentie. Skal controleert het EKO-keurmerk, dat garandeert dat er geen kunstmest en bestrijdingsmiddelen gebruikt worden en een minimum aan krachtvoer en wel van biologische kwaliteit".

"Jammer genoeg kunnen we geen melk afzetten aan een biologisch zuivelbedrijf. Ons melkquotum van 275 duizend liter gaat daarom nog tegen een lagere prijs naar de reguliere verwerking. Een situatie waar hopelijk snel

verandering in komt. We zijn begonnen met een melkabonnement voor consumenten in de omgeving en onderzoeken de mogelijkheid om zelf te gaan zuivelen (kaas maken), maar dat vergt een flinke investering en we hebben al een flinke schuld bij de bank vanwege de aankoop van het bedrijf".

Natuurlijk laat Mieke me graag de stal en het vee zien. De dieren hebben een normale weidengang. De kalveren hebben minstens een half jaar stro in hun hok. Er wordt naar gestreefd om de dieren 'langer mee te laten gaan'. Biologische landbouw wil immers ook meer diervriendelijkheid in de bedrijfsvoering. Het is belangrijk dat consumenten weten dat alle zuivel even zuiver kan worden. Als de bereidheid groeit om biologische melk te kopen, hoeft deze heerlijke kwaliteitsmelk immers slechts een paar dubbeltjes duurder te zijn dan de reguliere. En dat via een wéér duurzame melkveehouderij. Behalve het milieu kan ook het landschap ervan profiteren. Onze mooie Ooypolder is het waard!

Mieke v.d. Hengel, Rietje v.d. Hengel, Paul Brinkhof
Melkveebedrijf Groenhouten
Botsestraat 8 a
6578 JB LEUTH
tel. 024 - 6631377

Wiel Hensgens,
mei 1996

Natuurgedicht

AKKERLEVEN

Aan den Here Mr. Kornelis 's Gravezande,
Rechtsgeleerden

Hoe genoeglijk rolt het leven
Des gerusten landmans heen,
Die zijn zalig lot, hoe kleen,
Om geen koningskroon zou geven!
Lage rust braveert den lof
Van het hoogste koningshof.
Als een boer zijn hijgende ossen
't Glimpend kouter door de klont
Van zijn erfelijken grond,
In de luwt der hoge bossen,
Voort ziet trekken; of zijn graan
't Vet der klei met goud belaân;
Of zijn gladde mellekkoeien,
Even lustig, even blij
Onder 't grazen, van ter zij,
In een bochtig dal hoort loeien;
Toon mij dan, o arme stad,
Zulk een wellust, zulk een schat.
Welige akkers, groene bomen,
Malse weiden, dartel vee.
Nieuwe boter, zoete meê,
Klare bronnen, koele stromen,
Frisse luchten: overvloed
Maakt het buitenleven zoet.
Laat een koopman koopmanswaren,
Huis en hof en kas en goud
Wagen op het schuimend zout
Daar de witte zeilen varen,
Varen, maar met groot gevaar,
Veermans rijkdom blijft vandaar.
Laat de drukke pleitzaal woelen,
Menig vrezen dat de schaal
Van de vierschaar rijze of daal'
Voor de strenge rechterstoelen;
Veeman houdt zich bij zijn vee,
En daar blijft zijn zorreg mee.
Zaaien, planten en verzetten
Geeft hem werk, hij vist en jaagt.
Dikwijls valt hem eer het daagt
Vliegend wild in loze netten:
Dikwijls voert hij met zijn raân
Grazig zuivel steewaart aan.
Appels enten, pereplukken,
Maaien, hooien, schuur en tas
Stapelen vol veldgewas,
Schapen scheren, uiers drukken;
Zeven kinders en een wijf

Zijn zijn daaglijks tijdverdrijf.
Vork en riek en schup en spade
Zetten zijne lusten pal,
't Zij de welgemeste stal,
't Zij de boomgaard hem verzade,
't Zij de kruidben niet te loom
Op zijn lage tafel koom'.
Als de lente 't land beschildert,
Als de zomer zweet en gloeit
Ploegt en spit hij onvermoeid.
Als de winter 't woud verwildert
Houdt hij den berookten haard
Met zijn vrienden, rond van aard.
't Herfstseizoen, vooral te danken,
Snijdt hem druiven, perst hem most,
Most die slechts wat moeite kost:
Hemelwaarde wijngerdranken
Vullen dan met wijn zijn ton;
Onlangs schutten ze ook de zon:
Want des zomers, na veel zwieren,
Neemt hij, om zich goed te doen,
Onder 't loof een slaapje in 't groen
Daar de vogels tierelieren,
Daar een levendige vliet
Van de steile rotsen schiet.
Els, zijn liefste door het trouwen,
Wiegt met zang hem daar hij slaapt
Schoon ze vrij al wijder gaapt
Dan de hoofse staatjonkvrouwen;
En hij kust' er Elsje voor.
Dus brengt melker 't leven door.
Zeg mij nu, O 's Gravezande,
Die behalve meer ook weet
Hoe een boer zijn tijd besteedt;
Toon me, o rechtlicht in den lande,
(Zo zij u mijn zang gewijd)
Wie zijn leven zachter slijt.

Hubert Korneliszoon Poot
(1689 - 1733)

Ammoniak Reductie Plan

De Interimwet Ammoniak en Veehouderij geeft algemene regels voor de uitstoot en het neerslaan van ammoniak van veehouderijbedrijven in relatie tot voor verzuring gevoelige gebieden (in het algemeen zandgronden).

Als gevolg van deze verzuring wordt het milieu ernstig bedreigd. De verzuring heeft belangrijke negatieve effecten op bossen, vennen, heidevelden, hoogvenen en overige gebieden met natuurwaarden. Als gevolg van de verzuring treedt er tevens een versnelde uitspoeling van zware metalen uit de bodem op. De belasting van het grondwater en daarmee een belangrijk deel van het te winnen drinkwater met o.a. aluminium neemt als gevolg hiervan toe.

De Interimwet biedt gemeenten de mogelijkheid een AmmoniakreductiePlan op te stellen. Deze wet stelt aan dit plan een aantal inhoudelijke en procedurele randvoorwaarden en er moet sprake zijn van een voortgangsbewaking.

In het Land van Maas en Waal en het Rijk van Nijmegen bestaat grote behoefte om de milieubelasting door ammoniak aan te pakken. Voor een deel van de agrariërs in de zandgebieden in deze regio is een knelpunt, dat verplichte toepassing van de Interimwet onvoldoende ruimte biedt voor bedrijfsontwikkeling in de veehouderij. Vanuit een oogpunt van milieubeheer bestaat behoefte om voor de gehele regio randvoorwaarden te stellen aan de mogelijke uitbreiding van de veehouderij.

Om deze problematiek aan te pakken heeft een aantal gemeenten in de regio (Heumen, Wijchen, Beuningen) de ontwikkeling van een gemeentelijk ammoniakreductieplan (ARP) opgestart. Ook de gemeente Groesbeek had reeds het voornemen een gemeentelijke ARP vast te stellen.

Aan de ontwikkeling van gemeentelijke ARP's kleven echter bezwaren. Een belangrijk element in een ARP is de uitwisseling van bestaande rechten om een bepaalde hoeveelheid ammoniak uit te stoten (emissierechten). Dit betekent, dat de ammoniakemissie van een veehouderij kan toenemen als daartoe emissierechten worden verworven van een ander bedrijf. Als het gebied, waar emissierechten worden verworven echter klein is, worden de mogelijkheden voor uitwisseling daarvan erg gering en ontstaat een star plan. Een plan, waarin meer gemeenten deelnemen heeft daarom te voorkeur.

Als coördinator voor de ontwikkeling van zo'n

intergemeentelijk plan is het instituut Milieusamenwerking Regio Nijmegen aangewezen. Het samenwerkingsgebied omvat de gemeenten Beuningen, Druten, Groesbeek, Heumen, Millingen a/d Rijn, Nijmegen, Ubbergen, West Maas en Waal en Wijchen.

Wat zijn nu de inhoudelijke eisen van een ARP.

- in het plan moet aangegeven worden op welk gebied het ARP betrekking heeft en voor welke periode het ARP geldt;
- het ARP moet per saldo leiden tot **vermindering** van de neerslag van ammoniak op verzuringsgevoelige gebieden;
- het ARP moet, in de hele regio, leiden tot een **vermindering** van de ammoniakuitstoot.

Omdat in principe gekozen is voor een regionale aanpak van het ARP speelt de Wet verplaatsing mestproductie ook een rol. In deze wet is een regeling opgenomen om de mestproductie te verplaatsen naar een ander bedrijf of een andere lokatie. Bedrijven hebben een zogenaamd mestproductierecht. Dit is de totale hoeveelheid mest, uitgedrukt in kilogrammen fosfaat, die een bedrijf per jaar mag produceren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen grondgebonden en niet-grondgebonden mestproductierecht. In de Wet wordt bepaald dat het laatst genoemde recht onder een aantal voorwaarden mag worden verplaatst, waarbij een korting plaatsvindt van 25% op het aantal kg fosfaat.

Uitbreiding van een niet-grondgebonden veehouderijbedrijf kan dus in het ARP-gebied in principe slechts plaats vinden:

1. met niet-grondgebonden mestproductierechten (kg fosfaat);
2. met ammoniakemissierechten (kg ammoniak).

Een en ander kan slechts gepaard gaan met een wijziging of intrekking van een elders geldende milieuvergunning. Hierbij speelt nog een rol of een gebied of een gedeelte daarvan in z.g.n. concentratiegebieden ligt, maar binnen dit bestek wordt daarop niet nader ingegaan.

Door de provincie Gelderland is bepaald aan welke aanvullende criteria een ARP moet voldoen. Omdat een ARP moet leiden tot voldoende milieuwinst en ruimte voor bedrijfsontwikkeling is een draagvlak nodig onder gemeenten, agrariërs en milieubeschermers.

In ieder geval is een duidelijk beeld nodig over:

- de uitgangssituatie;
- de verwachte veranderingen als gevolg van het plan;
- de wijze waarop het plan uitgevoerd gaat worden;

- de (inter)gemeentelijke keuzen die hieraan ten grondslag liggen.

De problematiek

Dat deze niet rooskleurig is, is algemeen bekend. De fosfaatproductie is te hoog en de achtergronddepositie van ammoniak is zelfs uitzonderlijk hoog. Dit laatste vindt niet alleen zijn oorzaak in de regio zelf, maar zeker ook van buiten de regio.

Ook de Wet Verplaatsing mestproductie speelt hierin een rol in verband met de druk vanuit de concentratiegebieden op deze regio.

Oplossingsrichtingen

Gestreefd wordt naar een afname van de ammoniakuitstoot en -neerslag met daarnaast het bieden van mogelijkheden en randvoorwaarden voor bedrijfsontwikkeling in de veehouderij. Hierbij gelden drie uitgangspunten:

- elke transactie van uitstootrechten dient gepaard te gaan met uitstootwinst;
- **binnen** de regio wordt uitgegaan van een stilstand van de totale uitstoot; uitstootwinst binnen de regio mag worden aangevuld met uitstootrechten van buiten de regio;
- verplaatsing van uitstoot dient te worden gerealiseerd van de gevoelige naar de minder gevoelige gebieden, waardoor de ammoniakneerslag op voor verzuring gevoelige gebieden afneemt.

VOOR VERZURING GEVOELIGE GEBIEDEN

Binnen Nederland zijn een aantal bodems zeer gevoelig voor verzuring. Wat de effecten van deze verzuring zijn, is hierboven al aangegeven.

In het algemeen zijn de zandgronden als voor verzuring gevoelig te beschouwen en de kleigronden als niet gevoelig.

Binnen voor verzuring gevoelige gebieden zijn een aantal landschapselementen aangewezen die extra bescherming behoeven.

Het grootste deel van het Land van Maas en Waal en een deel van het Rijk van Nijmegen ligt op kleigrond. Deze gronden zijn niet gevoelig voor verzuring. Lokaal komen op deze kleigronden wel landschapselementen voor die gevoelig zijn voor vermesting en dientengevolge wel beschermd zijn.

De voor verzuring gevoelige bodems betreffen de Nijmeegse stuwwal en de rivierduincomplexen. De Nijmeegse stuwwal bestaat hoofdzakelijk uit bos en beslaat grote delen van de gemeenten Heumen, Nijmegen, Groesbeek en Ubbergen. Voorts loopt van zuidoost naar noordwest een gordel van rivierduinen in de gemeente Heumen en Wijchen. Deze rivierduinen bestaan voor een belangrijk deel uit

bos en natuurgebied. De Nijmeegse stuwwal en de rivierduinen hebben een grote ecologische en geomorfologische betekenis en maken deel uit van de nationale ecologische hoofdstructuur. De meeste hierop voorkomende bossen en natuurgebieden zijn als voor verzuring en vermesting gevoelige gebieden aan te merken.

Een bijzondere plaats nemen de lössgronden in de gemeente Groesbeek in. Deze gronden zijn op de bodemkaart aangemerkt als ooivaaggronden en poldervaaggronden. Dergelijke bodems zijn in de Uitvoeringsregeling Ammoniak en Veehouderij niet opgenomen als voor verzuring gevoelige bodem.

Er komen echter op deze lössgronden bos-, natuur- en landschapselementen voor, waarvan de vegetatie zonder meer als voor verzuring en vermesting gevoelig aangemerkt moet worden, zoals met name het natuurgebied De Bruuk. Vanwege de grote gevoeligheid voor verzuring en vermesting is een groot deel van dit gebied door de provincie als milieubeschermingsgebied aangewezen. In het Gelders Milieuplan wordt De Bruuk als schraalland opgenomen en valt daarmee onder de wettelijk aan te wijzen verzuringsgevoelige elementen.

De Wet biedt echter geen juridisch kader voor de overige landschapselementen op deze bodems. De lössgronden in de gemeente Groesbeek kunnen echter als een voor Nederland bijzondere situatie beschouwd worden.

De Werkgroep Milieubeheer Groesbeek heeft desgevraagd een aantal kanttekeningen gezet bij de beoordeling van de voor verzuring gevoelige gebieden in Groesbeek.

Gelet op de bijzondere situatie van de lössgronden in deze gemeente dient er nader onderzoek te worden gepleegd naar de z.g.n. bufferende werking van deze diverse lössbodems. Dit onderzoek dient plaats te vinden door middel van het nemen van bodemonsters. Vooruitlopende daarop is de Werkgroep van mening dat alle in Groesbeek voorkomende lössgronden - gelet op de chemische samenstelling - voor verzuring gevoelig zijn. Daarnaast vinden wij dat de verzuringsgevoeligheid niet alleen kan worden afgeleid van de bodemsamenstelling, doch ook van de verzuringsgevoeligheid van de vegetatie.

Een volgende maal zullen wij ingaan op het daadwerkelijke regionaal ammoniakbeleid en de effecten van een Ammoniak Reductie Plan voor de regio.

DE BRUUK

Van praktisch natuurbeheer naar duurzame landbouw.

**Een voor de hand liggende combinatie?
Vroeger wel, nu niet meer?**

Als vrijwilliger werk ik mee met de werkgroep van de IVN: praktisch natuurbeheer. (Ook Groesbekers van harte welkom) Met enige regelmaat zijn wij in het Rijk van Nijmegen te vinden in natuurgebieden, zoals de Mulderskop, heidegebieden tussen Hooge Hoenderberg en Zweefvliegveld, de But, de Heselenberg, spoortaluds en dus ook De Bruuk. De werkgroep tracht natuurelementen die een moeizaam bestaan leiden in stand te houden en te versterken: Bijzondere heidesoorten, Duitse Brem, Zandhagedis, Gladde Slang, hoogstamboomgaarden, blauwgraslanden, Spaanse Ruiter, Nachtzwaluw, Roodborsttapuit etc. Als het ware thermometers waaraan de stand van de natuur als levensader kan worden afgelezen.

Handen uit de mouwen in de Bruuk

Ben je aldus in de Bruuk werkzaam, dan raak je vanzelf geboeid door de veelzijdige kwaliteit en de schoonheid van de Bruuk. Lekker bezig zijn met een vriendenclub in de natuur, maar ook kritisch volgen wat er in de omgeving gebeurt en hoe plannen invloed (kunnen) hebben op De Bruuk.

Initiatiefgroep

Maarten Visschers en ik verdiepten ons in de achtergronden van de Bruuk en dan stoot je ook op de bedreigingen ervan.

Vervolgens zochten we de samenwerking met de WMG (Henny Brinkhof)

Terzijde merk ik nog op dat ik zowieso al nastreef verbindingen te leggen tussen allerlei natuur en milieugroepen. Ieder z'n eigen kerk en z'n eigen toko plus 'preken voor eigen parochie' gebeurt al genoeg in dit kleine landje. Trouwens ik ben daarom zelf bewust lid van diverse natuur en milieugroepen, zoals IVN, Werkgroep Milieubeheer Groesbeek (WMG), Milieudefensie, Greenpeace, Natuurmonumenten.

De WMG heeft in diverse werkgroepen leden die invloed trachten uit te oefenen op planvorming:

- * In commissies zoals voor de landinrichting (ruilverkaveling), milieubeschermingsplan, Groesbeekse commissies (milieu, bestemmingsplan buitengebied)
- * Op het provinciaal Streekplan, beheerplan van de Bruuk van Staatsbosbeheer, afwerkplan van het stort.

In verband met dit laatste zijn we in '94 gezamenlijk advocaat van de Bruuk geweest: De planvorming volgden we kritisch door gesprekken te voeren met ambtenaren, politieke partijen en fracties.

De Bruuk is een juweeltje van de natuur, waar we zuinig op moeten zijn. Kansen voor de Bruuk liggen in het beheer en de toenemende aandacht in beleidsplannen voor de Bruuk. Het Milieubeschermingsplan Groesbeek neemt zelfs de Bruuk min of meer als vertrekpunt.

Het milieu van de natuur van de Bruuk

wordt echter vooral door verzuring en vermesting bedreigd: verzuring door de zure neerslag vanuit de lucht; vermesting door de gangbare landbouw en het stort.

Het stort naast de Bruuk is naar onze mening een tijdbom, omdat de grondwaterstromen zich vermengen met de voedselrijke vuiltong vanuit het stort. Wij hebben sterk gepleit voor een bovenafdichting, maar een nipte meerderheid van de Gemeenteraad van Groesbeek koos helaas slechts voor een (bentoniet)-scherm naast een ringsloot rondom het stort. Op gezette tijden herhalend onderzoek (monitoring) naar de kwaliteit van het grondwater zou ook plaatsvinden. Daar zal binnenkort met de gemeente over gesproken worden.

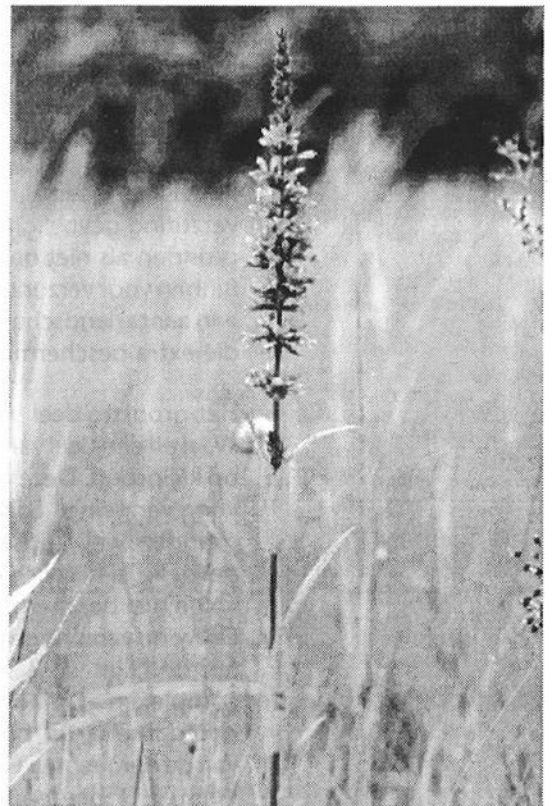

Foto 7.
Kattestaart in De Bruuk
(Foto: Henny Brinkhof)

Gangbare landbouw?

Toch lijkt de belangrijkste vervuiling de gangbare landbouw. De Bruuk ligt laag in het tongbekken van Groesbeek, zodat vanuit de hoger gelegen landbouw het oppervlakte- en grondwater wordt vermist.

Overigens zijn wij niet van die simplisten die louter de boeren daarvoor verantwoordelijk stellen.

Het is een vraagstuk dat onze samenleving heeft gecreëerd.

Duurzame landbouw

Vandaar dat wij een koers varen waarbij wij Groesbeek om willen turnen naar duurzame vormen van landbouw, Ecologisch verantwoord. Anders gezegd: Hoe kunnen we in het Groesbeekse stappen zetten naar consument, natuur- en milieubeweging, politiek, boeren, landinrichting etc met als doel duurzame landbouw.

De Bruuk, zo schrijft Henny Brinkhof elders in dit nummer, "is het restant van een oud, biologisch landbouwsysteem".

De Bruuk en duurzame landbouw

Kan ecologisch verantwoorde landbouw een buffer scheppen rond de Bruuk?

Weliswaar vraagt zo'n proces om lange adem, maar idealisten zoals wij gaan ervoor.

Samenwerkingsverband

Na het kritisch volgen van het plan voor het stort sloten zich bij ons initiatief ook Adri Versluis (Ook WMG) en Wiel Hensgens ('De Broeikas' te Nijmegen) aan. Aldus ontstond 22 februari 1995 een kerngroep, een soort samenwerkingsverband, dat gemakkelijk aansluiting kan vinden in kringen van natuur- en milieugroepen en hopelijk ook landbouworganisaties.

Dit OVERLEG DUURZAME LANDBOUW wil:

1. Een min of meer regelmatig overleg van de grond krijgen tussen milieubeweging en nieuwsgierige boerenkringen met zo mogelijk een wederzijds convenant, waarin zowel milieu en duurzaamheid als een goede sociaal-economische positie van boeren als noodzakelijke voorwaarden voor de toekomst gesteld worden.
2. Gelijktijdig een eigentijdse discussie op gang brengen tussen biologische en reguliere boeren over de weg naar een duurzame landbouwproductiewijze. Opzet van demonstratiebedrijven stimuleren.
3. Consument van voedsel en agrarische producenten dichterbij elkaar brengen.

In welke activiteiten heeft zich dit vertaald?

1. Gesprekken gevoerd met biologische landbouw in Groesbeek
2. Contacten gelegd met andere kringen in de landbouw. Hans de Jong van "Ons Erf" helpt ons deze op te benaderen.
3. Aldus met het Agrarisch jongerencontact (AJK) een avond voorbereid. Zeg maar het nationaal Landbouwdebat vertaald naar onze regio. (Helaas moesten we ter elfde ure deze avond afgelasten en verschuiven naar eind '96)

4. Onze trots is de open dag die we georganiseerd hebben 23 juni jl. "FIETSTOCHT IN HET RIJK VAN NIJMEGEN langs BIOLOGISCHE LANDBOUWBEDRIJVEN"

Een groot succes, o.a. omdat:

- * naar schatting zo'n 750 mensen hebben deelgenomen aan deze open dag.
- * er werd samengewerkt tussen milieu en landbouw
- * Natuurwinkels en Gimsel en Groeneweg slager meewerkten
- * het paste in de landelijke dag "Biologika"

Het werd een demonstratie in Groesbeek e.o. van duurzame landbouw 'rondom':

- * akkerbouw, fruitboomgaard, melkveehouderij, tuinbouw
- * diverse vormen van duurzame landbouw: ecologisch, biologisch dynamisch, een bedrijf in omschakeling

Kortom de open dag spoorde prima met onze uitgangspunten.

De Bruuk als Graadmeter van een verantwoorde toekomst.

Het Rijk van Nijmegen hoort nog meer van ons!!!

Project ter stimulering van milieuvriendelijke landbouw

Daarnaast heeft het Overleg Duurzame Landbouw een profectvoorstel ingediend bij de stuurgroep van het Strategisch Actiegebied Groesbeek (voorheen milieubeschermingsgebied Groesbeek) om komend jaar de duurzame, milieuvriendelijke landbouw te stimuleren door te kijken wat de mogelijkheden zijn voor regionale (biologische) producten. Zowel de consumenten al de producenten zullen hierbij benaderd worden, middels voorlichting, enquetes en discussie-avonden. Dit project is inmiddels door de stuurgroep goedgekeurd. U wordt op de hoogte gehouden.

Het Overleg Duurzame Landbouw bestaat uit Adri Versluis, Hennie Brinkhof, Wiel Hensgens en Ton Joore.

Ton Joore

De Bruuk, restant van een oud, biologisch landbouwsysteem

Het natuurreservaat De Bruuk is beroemd vanwege zijn bloemrijke hooilanden. In het voorjaar verandert het gebied in een kleurenpalet, waarin alle kleuren vertegenwoordigd zijn. Voor veel Nederlanders die gele paarde- of boterbloemweiden al bijzonder vinden, doet een dergelijk schouwspel buitenlands aan. Toch hebben we hier met een typisch Hollands tafereel te maken. Ongeveer 100 jaar geleden waren de meeste weiden in ons land nog bloemrijk. Tot de mooiste behoorden de Blauwgraslanden: hooilanden op natte voedselarme bodems. Ze zijn beroemd vanwege hun grote soortenrijkdom aan planten, waaronder veel orchideeën, en kenmerkende soorten als Blauwe Zegge, Blonde Zegge, Vlozegge, Spaanse Ruiters en Klokjesgentiaan. Van de 10.000-en hectaren Blauwgrasland die Nederland 100 jaar geleden nog kende, is 99,95 % verdwenen. Er zijn nog maar 30-50 ha over en dan ook nog meestal bedreigd in hun bestaan. In De Bruuk vinden we daarvan nog ca. 3 ha.

Verschraling voor de mest

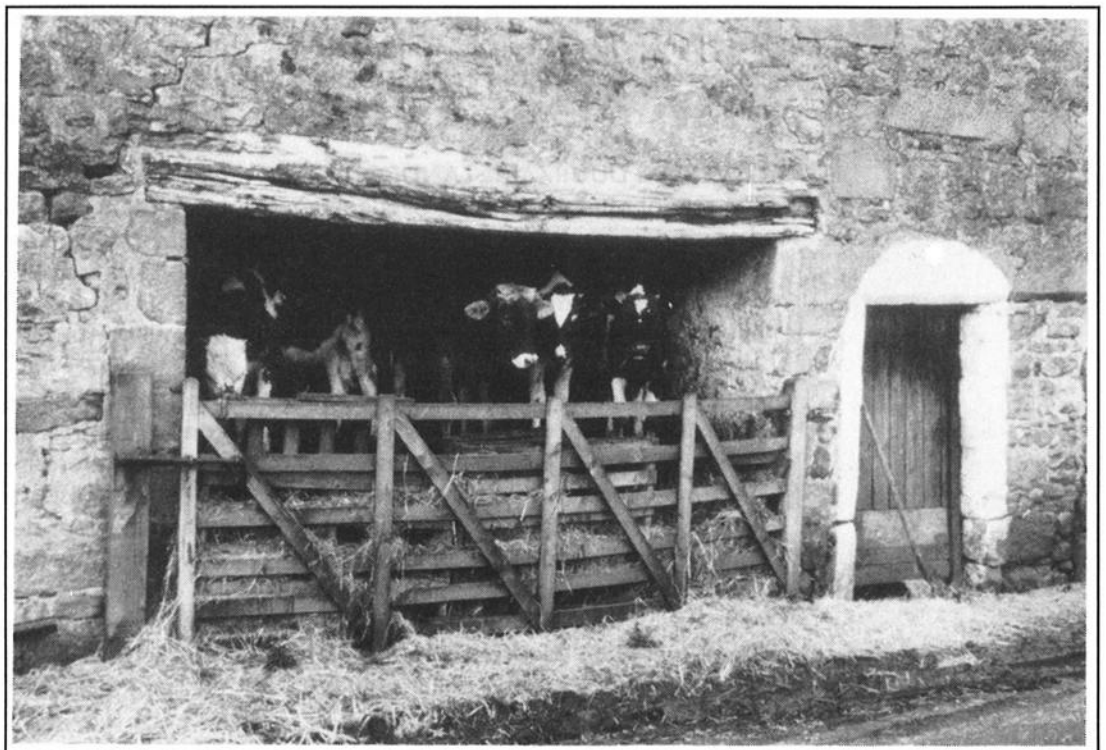
Blauwgraslanden zijn gemaakt door mensenhanden. Niet dat de mens de afzonderlijke plantjes aangeplant heeft als in een tuin, wel heeft hij de voorwaarden geschapen waardoor ze ontstaan konden. Blauwgraslanden maken namelijk deel uit van een reeds lang vervlogen landbouwsysteem: het potstalsysteem. Eeuwenlang is deze manier van landbouw bedrijven gangbaar geweest

op de arme gronden in het Oosten van ons land. Het systeem is genoemd naar de kenmerkende type stallen: de potstal. Dit was een stal, waarin het vee de winter doorbracht en die bedoeld was voor de productie van mest. Mest was indertijd een schaars goed. Kunstmest bestond nog niet en een boer moest alles doen om mest te bemachtigen om de akkers te kunnen bebouwen. De boeren plagden daartoe de heide, die in het begin van de 19e eeuw nog een groot deel van het bekken van Groesbeek uitmaakte. Ook hooiden ze de schrale hooilanden op natste delen met hetzelfde doel. De plaggen en het hooi sloegen ze op bij de stallen en 's winters, wanneer het vee op stal stond, werd het als strooisel gebruikt. Kinderen verzamelden zelfs blad uit het bos als strooisel. De mest van het vee werd in het strooisel getrapt door de dieren; steeds werd er weer nieuwe plag of strooisel neergelegd. In het voorjaar stonden de dieren dan bijna met de rug tegen het dak.

Het mengsel van plaggen, strooisel en uitwerpselen vercomposteerde tot een goede mest, waarmee de akkers bemest werden. Door het eeuwenlang opbrengen van plaggenmest hoogden de akkers wat op en kregen een dikke humuslaag. We vinden dergelijke oude akkers bij De Plak, langs de Cranenburgse Straat, bij de Grafwegen en tussen het dorp en de Bredeweg.

Op de natste bodems langs de Leigraaf lagen graslanden die jaarlijks gemaaid en gehooïd werden. Dat gebeurde eeuwen lang. Omdat er nooit gemest werd, werd de grond steeds armer. Hierdoor kon zich een bijzondere

Foto 8.
Potstal in het voorjaar.
De koeien staan al bijna met de rug tegen het plafond. (Foto: Henny Brinkhof)

begroeiing ontwikkelen, die van de Blauwgraslanden. De plantensoorten die er groeien zijn zuinig met opgenomen voedingsstoffen, groeien langzaam en zijn specialisten in bemachtigen van voedsel op plaatsen waar maar weinig is. Nat, voedselarm en de aanwezigheid van een klein beetje kalk zijn belangrijk voor de ontwikkeling ervan. Het beetje kalk en vocht waren er van nature, de boeren hebben gezorgd voor de voedselarmoede.

Van mesttekort naar mestoverschot

De potstallandbouw was een vorm van biologische landbouw, die een verrijkende invloed op de omgeving had. In Groesbeek is het potstalsysteem nog lang gangbaar. In 1896 waren er 80 boerderijen met een potstal en één met een moderne, overdekte mestvaalt. In de afgelopen honderd jaar heeft een landbouwrevolutie plaatsgehad. Door de uitvinding van de kunstmest waren de hooilanden en heidevelden niet meer nodig. Ze gingen op de schop en werden omgezet in hoogproductieve akkers en weilanden, die

nagenoeg bloemloos zijn en meer weg hebben van een biljartlaken. De natte gronden werden ontwaterd. Een paar werden er gered, zoals De Bruuk, dat in 1940 natuurreserveaat werd.

De veestapel groeide zelfs zozeer dat Nederland niet meer in staat bleek voldoende voedsel voor zijn vee te verbouwen. Er werden grote hoeveelheden voer geïmporteerd dat als krachtvoer aan het vee gegeven werd. Door die grootscheepse aanvoer van voedingsstoffen ontstond er een mestprobleem. Nu is er geen tekort maar overschot, waardoor oppervlaktewater ernstig vervuild wordt en zelfs het grondwater, waardoor de overgebleven Blauwgraslanden bedreigd worden. Ook de overbekende verzuring is grotendeels terug te voeren tot het mestprobleem.

In 100 jaar tijd zijn de boeren van natuurscheppers, natuurvernielers geworden. Biologische landbouw die zorgt voor gesloten voedselkringen, is een logisch en duurzaam alternatief, dat echter alleen kans van slagen heeft als de consument bereid is iets meer te betalen voor zijn voedsel.

Henny Brinkhof

De vorige keer stonden we in de Dorpsstraat vlakbij Blokker. Op die plek stroomde de Groesbeek ooit. Nu nog is er een bedding in de vorm van een goot te vinden, die richting Mariëndaal loopt.

Deze keer staan we weer wat hogerop. We bevinden ons bij een T-splitsing. Voor ons loopt een onverharde weg, achter ons een verharde weg, evenals ter rechterzijde. De plek waar we staan is berucht vanwege het erosiegevaar. Enige jaren geleden werd het oudste biologische landbouwbedrijf daar de dupe van. We staan nu echter op de hoge rug tussen twee dalen in. Het rechtse dal is het bewuste beruchte dal; het linkse was dat ook, maar door de aanleg van een retentiebekken enkele jaren geleden, wordt de watervloed bij stortbuien nu opgevangen.

Dat dit gebied erosieproblemen heeft, ligt niet alleen aan de helling en aan de ondergrond die net als in Zuid-Limburg uit löss bestaat, maar vooral door het gewas dat hier verbouwd wordt: mais. Tientallen hectaren aaneengesloten maisland maken het landschap eentonig. Straks als de mais geoogst wordt, vormen de sporen van de combines bij hevige regenval de beginpunten van een aanzwellende modderstroom.

Toch zal er binnenkort waarschijnlijk een einde komen aan de erosieproblemen. Er liggen namelijk vlakbij de plaats waar we staan grote bergen zand: er wordt hier een boerderij gebouwd, als het aan de gemeente ligt de laatste in het Groesbeekse hellingengebied. Hier is sprake van een boerderijverplaatsing. Het boerenbedrijf staat nu nog vlak naast De Bruuk; de ammoniakemissie draagt in sterke mate bij tot de verzuring van De Bruuk. Daarnaast zijn de gronden in het landinrichtingsplan bedoeld als bufferzone. Er was dus veel aan gelegen dat het bedrijf verplaatst werd. Zowel de Landinrichtingsdienst als de Provincie hebben diep in de buidel moeten tasten om de boer zo ver te krijgen dat hij zijn bedrijf wilde verplaatsen. Nu gaat hij een

WIE KENT GROESBEEK

toekomst opbouwen op de plaats waar we nu staan.

De rede dat het erosieprobleem in het rechtse dal nu tot het verleden zal gaan behoren, is gelegen in het feit dat de 'Bruukse boer' melkveehouder is en het akkerland derhalve omzet in weiland. Weiland met zijn stevige graszode is niet erosiegevoelig. Ook zal het water er minder snel afstromen en eerder in de grond wegzakken, zodat ook de watertoevoer tijdens een stortbui zal afnemen. Nadeel is wel dat ter plekke de verzuring door ammoniak-emissie zal toenemen en het bedrijf, liggend op de rug tussen twee dalen, landschappelijk minder ingepast is. Erfbeplantingen kunnen dat echter sterk beperken.

Aangezien niet alle akkerland omgezet werd in grasland, lijkt het idee van de biologische boer om aan de hoge kant van zijn bedrijf een houtwal aan te leggen zeker geen overbodige luxe, maar een wijs besluit, dat ook de natuur en het landschap ten goede zal komen.

Dat was het deze keer. Weet u van waaruit we deze keer deze beschrijving maakten, stuur dan de oplossing naar: Henny Brinkhof, Binnenveld 31, 6562 ZW Groesbeek.

Succes met het speurwerk

Slechtvalken bij de EPON centrale.

Veel mensen mijden industrieterreinen als ze gaan vogels kijken. Het is er druk, vies en lawaaierig. Toch zijn hier soms leuke vogels aanwezig. Er zitten in het industriegebied van Nijmegen bijvoorbeeld slechtvalken. Dit is zeer bijzonder, rede genoeg voor een stukje daarover. Wat is er hier aan de hand?

Waar komen de slechtvalken vandaan?

Slechtvalken komen in Nederland vooral in de winter voor. Ze overwinteren in uitgestrekte gebieden met veel prooi zoals het kustgebied en in mindere mate het rivierengebied. Overwinteraars komen uit Noordelijke broedpopulaties. Doortrek is te verwachten van noordelijke vogels die ten zuiden van ons overwinteren. Zomerwaarnemingen in Nederland zijn zeldzaam en kunnen op een broedgeval duiden. Maar het overzomereren van slechtvalken is ook goed mogelijk. Voor broedende slechtvalken heeft Nederland nooit veel voorgesteld. Van vroeger zijn broedgevallen bekend van de wadden en van de Veluwe. Daarbij werd in de wadden op de grond gebroed. Op de Veluwe broedden de vogels in bomen op oude (kraaien)nesten. De nesten lagen in zeer open bosjes. De Veluwe lijkt door zijn relatieve voedselarmheid misschien niet zo geschikt, maar voor een slechtvalk was er blijkbaar toch genoeg te halen.

Vanaf 1990 waren er in Nederland overzomerende slechtvalken aanwezig in minder natuurlijke habitats. In 1991 werd er voor het eerst in Nederland gebroed op een Limburgse koeltoren. Deze ontwikkeling is niet los te zien van

de situatie over de grens in Nordrhein-Westfalen. Vanaf 1987 zijn daar slechtvalken spontaan in steengroeves en op fabrieksschoorstenen gaan broeden. Deze populatie heeft verdere aanwas gekregen via uitgewende vogels en door het aanbieden van nestkasten. In 1995 waren hier 13 broedende paartjes. Verder waren er nog niet broedende paartjes aanwezig op potentiële broedplaatsen. Het Limburgse broedgeval is een uitvloeisel van deze populatie die zich in de toekomst nog wel sterker uit zal breiden.

Gebouwen zoals schoorstenen van fabrieken, kerken, koeltorens en hoogspanningsmasten zijn een uitstekend habitat voor slechtvalken. De valken hebben een weids uitzicht, een prima uitvalbasis voor de jachtvluchten en een perfecte nestplek (makkelijk voor de slechtvalk, moeilijk voor roofdieren en de mens te bereiken).

In het Rijk van Nijmegen zijn er ook een aantal hoge/grote bouwsels die interessant voor de slechtvalk kunnen zijn. De EPON centrale in Nijmegen is er een van. De centrale ligt vlak langs de Waal. Het is een enorm gebouw met één hele hoge schoorsteen. Tot kort geleden stonden er ook 2 'kleinere' schoorstenen. Deze twee laatste schoorstenen waren niet meer in gebruik en zijn in de loop van 1996 afgebroken (hierover later meer). Dichtbij de centrale en ook verder weg liggen vogelrijke gebieden. Prooien genoeg dus. Ook de centrale zelf en het omringende industrieterrein leveren veel prooi; daar zitten veel verwilderde duiven (de slechtvalkprooi bij uitstek).

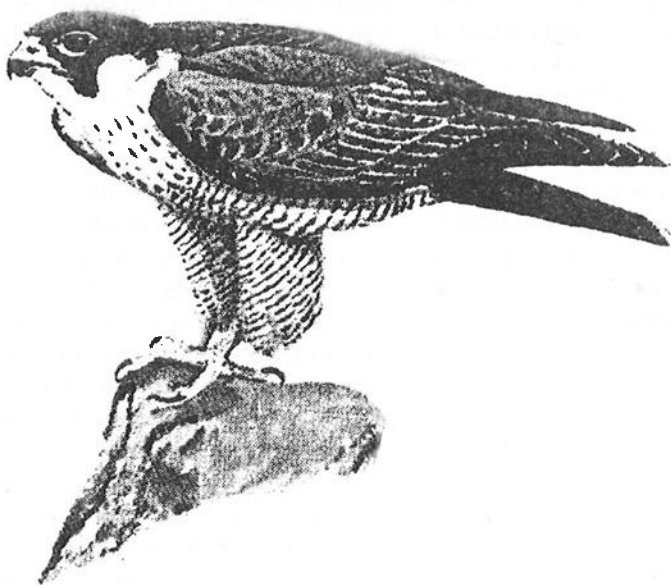
Slechtvalken bij EPON.

Het is dus niet verwonderlijk dat de centrale door de slechtvalk ontdekt is. Op 11 oktober 1994 is er voor het eerst een slechtvalk gezien. Het was een adult vrouwtje.

Vanaf 6 april is er een tweede valk aanwezig bij de centrale. Het is een juveniel mannetje. (Hij komt dus uit een broedsel van 1994). De valk had namelijk een bruine waas over zich en een lengtestreping over zijn borst. Aan zijn rechterpoot draagt hij een zwarte ring. Het kan heel goed zijn dat deze valk uit het Duitse Nordrhein-Westfalen komt, waar veel valken gekleurd worden.

De valken worden daarna vaak samen gezien. Er wordt onder andere gebalst. Daarna wordt het vrouwtje even niet gezien. Er wordt gehoopt dat ze op eieren zat te broeden, maar helaas. Eind april wordt ze te lang op de schoorstenen gezien. Na 20 april is dit vrouwtje niet meer gezien.

Waar een valk vandaan komt is te bepalen met ruipten. Slechtvalken beëindigen hun staart-rui met staartpen nummer 5. De gehele rui

Slechtvalk

wordt met handpen nummer 10 afgesloten. Duitse slechtvalken sluiten hun rui af in oktober/november. Noordelijke broedvogels doen dit pas later, in ieder geval niet voor november. Hoogarctische vogels sluiten hun rui pas in februari/maart af. Van het vrouwtje werd inderdaad een staartpen nummer 5 gevonden (6 april 1995). Het was een pen uit het volwassen kleeed. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de valk minimaal in haar derde kalenderjaar was. Helaas was deze veer zo oud dat er niets meer te zeggen valt over wanneer de veer geruid is. Als dit een noordelijk beest is geweest, dan is ze is wel (onder invloed van een geschikt broedgebied en een mannetje?) lang blijven hangen.

Tot 31 augustus 1995 is er alleen maar het juveniele mannetje aanwezig. In deze tussentijd verliest de valk zijn juveniele veren en wordt gehuld in een nieuw adult verenkleed. Op 31 augustus is er weer een vrouwtje aanwezig. Door een grote overeenkomst in verenkleed (nogal witte borst en kop) is het heel goed mogelijk dat dit hetzelfde vrouwtje is. Op 15 oktober 1995 zit het paartje er nog steeds. Maar het vrouwtje is niet de lichte valk van voorheen. Een ander vrouwtje heeft met haar gewisseld. Dit vrouwtje is veel sterker gebandeerd. Ruipennen die worden gevonden wijzen uit dat het ook een beest is van minimaal het derde kalenderjaar. Een van de gevonden pennen was weer staartpen 5. Deze is in november gevonden en nog zeer vers. Dit vrouwtje is dus vrijwel zeker van noordelijke oorsprong. Het is dus niet verwonderlijk dat ze eind april vertrokken is.

Maar dan duikt 18 mei 1996 een derde vrouwtje op. Ze is weer duidelijk anders dan de vorige twee door een lichtere washuid rondom de snavel. Nu wordt het pas echt interessant omdat dit vrouwtje, als het een noordelijke valk zou zijn, al weg had moeten zijn. Het is waarschijnlijker dat dit een nakomeling is van de Duitse populatie, op zoek naar een eigen territorium. Dit lijkt ze te hebben gevonden. Ze zit nu nog steeds samen met het adulte mannetje bij de EPON centrale. Beide valken bezoeken dagelijks de nestkast die daar eind 1995 neer gehangen is. Voor een broedgeval is het dit jaar te laat, maar we hopen op volgend jaar. Het is namelijk voor het eerst dat er nu een paartje overzomerd. Onze verwachtingen zijn hoog gespannen.

Zitplaatsen.

De hoge schoorsteen is een van de de favoriete zitplaatsen. Het meest zaten de valken op de afgebroken kleine schoorstenen. Daarbij werd er gezeten op de top van de schoorstenen, en vooral op de omloop. Ver-

der werd er ook veel gezeten in de gaten van de omloop. In die gaten is ook geslapen door de valken getuige enkele waarnemingen in de schemering waarbij een valk het gat in dook. Andere minder frequente zitplaatsen zijn de lampen(kap) van de grote schoorsteen, de roosters bovenaan de grote schoorsteen en recent ook de nestkast aan de grote schoorsteen.

De hoogspanningsmasten die vanaf de EPON centrale ons van stroom voorzien worden ook gebruikt om op te zitten.

Gedrag.

Het meeste dat de valken doen als ze worden gezien is zitten. Ze hebben vanaf de schoorstenen een prima uitzicht over de omgeving waardoor ze geen zoekvluchten uit hoeven te voeren voor prooi. Verder bestaat het leeuwendeel van de prooien uit tamme duiven. Die zitten dichtbij de centrale genoeg waardoor er slechts zelden een duik gemaakt hoeft te worden. Maar als er gejaagd wordt is er ook direct veel paniek onder de duiven. Ze vliegen dan laag weg, of gaan in een dichte groep vliegen. Bij een jachtvlucht van het mannetje vanaf een hoogspanningsmast was er ook veel paniek onder de vele eenden die allemaal opvlogen. Aan de activiteit van de andere vogels is dus te merken dat de valk actief is.

Een hele mooie jachtvlucht van het mannetje begon op een hoogspanningsmast. Hij streek af en daalde waardoor hij een grote snelheid kreeg. Zo vloog hij zeer snel over de grond.

Daardoor werden wat spreeuwen opgejaagd, maar ze waren te laat. De valk plukte er een uit de lucht en verdween naar EPON.

In de schemering van een koude winterdag had het vrouwtje waarschijnlijk nog honger voor de nacht. Ze ging tot m'n verbazing niet jagen vanaf de top van de schoorsteen, maar vanaf een trapje op de schoorsteen. Ze vloog dan horizontaal naar het dak van het EPON gebouw waar ze zich midden in een groep duiven liet ploffen. Dit mislukte echter steeds. Ze vloog dan terug naar de ladder van waar ze het even later weer probeerde. Dit ging zo een tijdlang door. Op een gegeven moment was het zo donker dat ik de valk niet meer kon zien zitten. Of ze toen nog door heeft gejaagd weet ik niet.

Eén keer heb ik heel mooi een jachtvlucht van 2 valken samen gezien. Het vrouwtje streek als eerste van de schoorsteen af en ging niet al te laag rondvliegen waardoor de duiven opvlogen en in een groep gingen vliegen. Het mannetje streek toen ook af en vloog laag op de duivengroep af die daardoor een bepaalde richting opgestuurd werden. Het mannetje stuurde de groep steeds richting het nog steeds zwevende vrouwtje. Dit spelletje ging een tijdje door totdat de groep onder het vrouwtje uitkwam, waarop het vrouwtje de vleugels sloot en op de groep indook. Er werd een duif gegrepen, waarmee het vrouwtje richting de schoorstenen verdween. Het mannetje vloog er achteraan.

De slechtvalken bij EPON eten vooral veel duiven. Dit zijn vooral tamme duiven. Veel hiervan hebben een ring om. Daardoor is het duidelijk dat vooral duiven uit dat jaar (eerste jaars) gegrepen worden. Misschien heeft dit met ervaring te maken.

Problemen voor de slechtvalken ?

Er stonden 3 schoorstenen bij de centrale waar de valken op konden zitten. De twee kleintjes zijn gesloopt. Het is zeer de vraag hoe de valken hier op zullen reageren. De kleine schoorstenen waren niet alleen favoriete zitplaatsen maar ook schuilplaatsen en eventuele nestplaatsen. Dit zal nu gaan veranderen als de schoorstenen weg zijn. Wat overblijft zijn de hoge schoorsteen met de nestkast, de hoogspanningsmasten en het gebouw van de centrale zelf.

Ook een slechtvalk zien?

De slechtvalken zijn bij de EPON centrale vrij goed te zien. Ze zijn doordat ze zo ver weg zitten niet te verstoren. Je kunt dus gerust een keer gaan kijken. Je kunt dan het beste gaan kijken aan de overkant van het Maas-Waal kanaal (waar dit kanaal uitmondt in de waal).

Daar kun je de drie schoorstenen goed overzien, evenals de nestkast. De slechtvalken kunnen de hele dag gezien worden. Vaak moet je wel een tijdje de schoorstenen afkijken of gewoon wachten totdat er iets gebeurt.

In Nederland bestaat tegenwoordig een slechtvalkwerkgroep. Ze is in 1993 opgericht en bestaat uit vrijwilligers. Ze houden de slechtvalken scherp in de gaten en proberen bijvoorbeeld door het plaatsen van nestkasten de valken te helpen. Ze willen graag alle waarnemingen hebben van slechtvalken in Nederland. Zie je een slechtvalk (bijvoorbeeld op EPON), geef de waarneming dan door aan Peter van Genijgen. Wil je het reilen en zeilen van de slechtvalk in Nederland wat beter volgen, dan kun je lid worden van deze Slechtvalkwerkgroep. Dit kost je minimaal 15 gulden per jaar. Twee maal per jaar ontvang je de Slechtvalk Nieuwsbrief met veel recente slechtvalkinformatie.

Dankwoord.

Ik dank Peter van Genijgen voor materiaal voor dit stukje en voor het doorlezen ervan.

Bronnen:

van Dijk A.J., Hustings F. & Verstrael T. 1994. SOVON Broedvogelverslag 1992. SOVON-monitoringrapport 1994/03. SOVON, Beek-Ubbergen.

Forsman D. 1993. Roofvogels van Noordwest-Europa. Dutch Birding vogelgids 2, G.B.M. uitgeverij Haarlem.

Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs BV, Haarlem.

SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.

Werkgroep slechtvalk Nederland 1995. Slechtvalk nieuwsbrief Jaargang 1 nummers 1 en 2.

Raymond Klaassen
Hoeverstein 239 16-C
6708 AK Wageningen
0317-422237

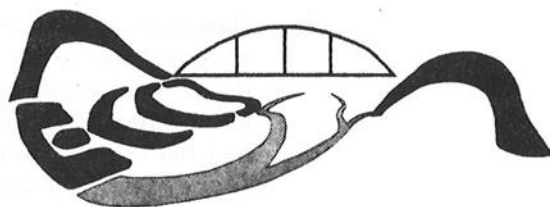
Bruggen naar de toekomst

'Slecht toekomstperspectief voor vele agrarische ondernemers en forse milieuproblemen' is in het kort de teneur van onderzoek en persberichten. Ook in ons mooie 'Binnenste buitenland' rond Groesbeek staat het er niet beter voor. Boeren klagen over milieuwetten die hun uitbreiding in de weg staan. De milieubeweging moppert dat het milieu veel te langzaam verbetert. Beiden met het gelijk aan hun zijde, maar juist daardoor in een onoverbrugbare patstelling. Plattelandsvernieuwingsprojecten en biologische landbouw laten echter zien dat er een uitweg uit deze impasse is. Er zijn bruggen naar de toekomst mogelijk.

Grensen aan de groei?

Vijftig jaar lang is de weg van specialisatie en investeringen gevolgd om het boereninkomen op welvaartspeil te brengen. De landbouwproductie moest verhoogd worden, terwijl de prijzen voortdurend bleven dalen. Vooral sinds begin jaren zestig heeft deze intensivering tot forse milieuproblemen geleid, vooral - maar niet alleen - in de zogenaamde 'niet-grondgebonden' veehouderij. Bij enorm gestegen productie is de boerenarbeid in die halve eeuw teruggelopen naar nog geen derde deel. Bovendien moet de helft van de huidige boeren alsnog stoppen, als deze route verder gevolgd wordt.

Veel boeren staan voor de moeilijke keuze om hun bedrijf te beëindigen of te moderniseren. Maar welke modernisering? Nog meer kostbare investeringen om de productie te verhogen, wat alleen kan als uiterst dure milieu-investeringen er onderdeel van zijn; intensiveren in de hoop de cyclus van dalende prijzen en de concurrentie van grondgebonden collegaboeren in de andere landen van de Europese Unie voor te blijven? Of de weg te volgen van voortrekkers van regionale en biologische productie, die betere prijzen voor hun producten krijgen, omdat een - nog klein maar groeiend - deel van de consumenten belang hecht aan een leefbaar platteland, aan milieuwaarden en variatie van natuur en landschap? In de ons omringende landen wordt de laatste jaren veel meer dan hier gekozen voor de tweede weg. Hierdoor dreigt de Nederlandse landbouw bovendien haar voorsprong (vooral technisch) in snel tempo te verliezen en nog dieper in de malaise terecht te komen. De laatste berichten liegen er niet om: in de Europese Unie herstellen de boereninkomens met zo'n 35%, alleen in Nederland dalen deze gemiddeld met ongeveer eenzelfde percentage!

Logo van de werkgroep 'Overleg Duurzame landbouw'.

Milieuvriendelijke landbouw door extensivering

De werkgroep Milieubeheer Groesbeek geeft de voorkeur aan de tweede oplossing en steekt daarmee de hand uit naar de boeren. Erkend wordt de moeilijke economische positie van boeren, maar gevraagd wordt de gezamenlijke erkenning van de ernst van de milieuproblemen. Wij geloven daarbij niet in dure technische oplossingen. Deze geven tijdelijk soelaas, maar roepen andere problemen op zoals vooral het drastisch stijgende energiegebruik, terwijl het broeikasgas koolzuur juist minder uitgestoten moet worden.

Wij willen oplossingen zoeken in herstel van de grondgebondenheid en extensivering: boerenarbeid en landschap, die eeuwenlang onafscheidelijk waren, moeten weer in waarde erkend worden. Dat kan via uiteenlopende middelen. Door aanvullende inkomsten via vergoedingen voor het herstel van hagen, het zorgvuldiger en minder bemesten van slootkanten, van landbouw in beheersgebieden enzovoorts, maar ook door betere prijzen voor regionale boerenproducten, bij een winkel aan de boerderij en door biologische landbouw, die een gezonde bodem centraal zet en volledig afziet van kunstmest en bestrijdingsmiddelen.

Vanuit deze overtuiging hebben we samen met milieugroepen uit Nijmegen de open dag biologische landbouw ondersteund. De grote opkomst en de vele publiciteit geeft het succes en de mogelijkheid van deze weg aan. In de dialoog die we met boerenkringen gestart zijn, worden al deze vormen van extensivering (minder productiviteit en meer grondgebondenheid) als middelen gezien bij het verkennen en ontwikkelen van een alternatief voor steeds meer dure techniek en investeringen met zijn onafscheidelijke prijsdalingen. Zo willen wij een weg zoeken naar een duurzame landbouw.

Gelderse poort als proefgebied?

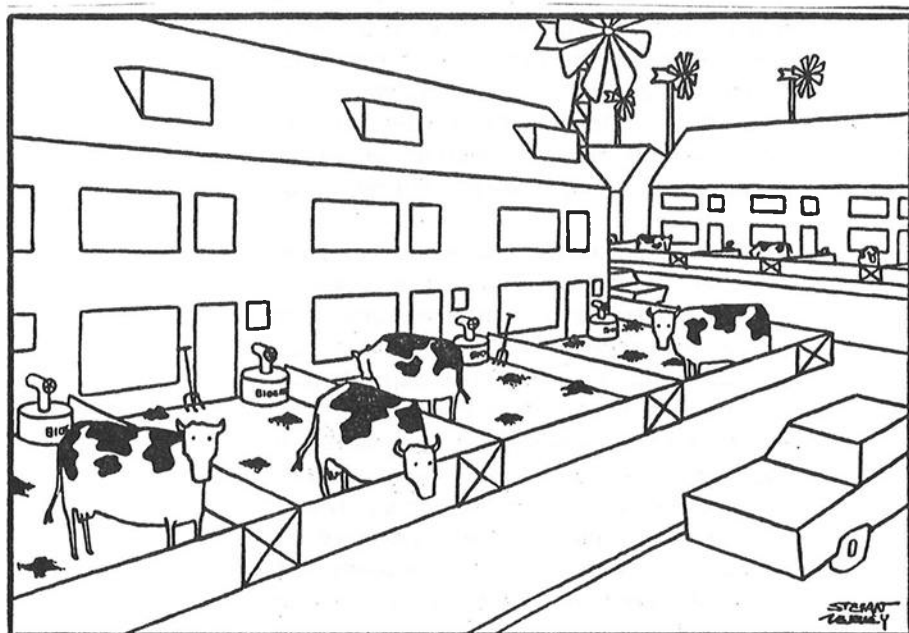
Het Groesbeekse gebied, maar ook andere delen van het rivierenland als de Ooypolder of het Gelderse poortgebied, heeft (nog) een grote variatie aan landschappen die door velen gewaardeerd worden. Juist de extensiever boerende landbouw die voor de keuze staat van stoppen of dure investeringen, heeft een alternatief door te kiezen voor de tweede weg. Milieu en natuur zijn dan geen bedreiging maar een kans. De Terschellingerkaas (een regionaal en biologisch product) is een pracht voorbeeld: de melkveehouderij op dit eiland was anders allang failliet geweest, maar int nu de voordelen door te verwijzen naar het gewaardeerde landschap.

Bewust met de waarden van het platteland

communiceren naar de consumenten, die weinig of niets meer weten van landbouw, kan leiden tot extra inkomsten en betere prijzen. De honderden groenteabbonnementen van biologische tuinders in Groesbeek en Nijmegen, maar ook de winkels aan de boerderij geven aan dat vele consumenten voor deze landbouwontwikkeling te winnen zijn.

Plattelandsvernieuwing is de noemer waaronder al deze experimenten gevangen kunnen worden. De milieubeweging steekt steeds vaker de hand naar de boeren uit. Samen kunnen we bruggen naar de toekomst bouwen!

Wiel Hengens, september '96

Natuurboeren en biologische boeren?

Dageraadbier, Drentse Aa-kaas en kussens gemaakt van het kaf van spelt zijn nieuwe producten van eco-boeren. De overheid zou hun initiatieven voor een duurzame landbouw meer moeten stimuleren, vindt de Nijmeegse beleidswetenschapper drs. I. Horlings. Woensdag 16 oktober, wereldvoedseldag, is zij gepromoveerd op een proefschrift over vernieuwingen in het ecologisch boerenbedrijf.

Natuurmonumenten en de Unie van Provinciale Landschappen protesteerden tevoren tegen een plan van minister Van Aartsen van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij om in de komende vier jaar veertig miljoen gulden extra te geven aan 'natuurboeren'.

De natuurbeschermers zijn boos omdat Van Aartsen dat geld wil onttrekken aan hun budget voor de aankoop en beheer van natuurgebieden*.

Horlings vindt het jammer dat de organisaties voor natuurbescherming en de 'natuurboeren' nu tegenover elkaar komen staan. "Je zou polarisatie juist moeten voorkomen. Ik denk dat ook mogelijk is. Veel boeren willen graag meewerken aan het beheer van natuurgebied."

In het onderzoek van Horlings staan de stichtingen, verenigingen en coöperaties centraal die in de afgelopen jaren zijn opgericht onder namen als 'Ekonoet', 'Beter Zuivelbeleid' of 'de Zeeuwse Vlegel'. Ze willen op hun bedrijven houtwallen in stand houden, vogelnesten ontzien en bloemen langs de slootkant uitzaaien. Maar ook andere activiteiten zijn mogelijk. Sommige organisaties proberen de milieubelasting voor de aangesloten bedrijven te verminderen door collectieve mestopslag of door zuivering van het afvalwater door moerasfilters. Ook het bevorderen van het 'agro-toerisme' en het ontwikkelen van streekproducten zoals de Aa-kaas behoren tot de innovaties.

Horlings benadrukt dat de boeren alleen duurzaam kunnen handelen als ze daar de mogelijkheid voor krijgen. Het landbouwbeleid van de overheid tendeeft in feite nog vaak naar schaalvergroting; landbouwkundig onderzoek sluit nauwelijks aan op ecologische behoeften. De onderzoekster wijst er ook op dat de overheidsteun voor de verschillende groepen nogal uiteenloopt. "Sommige groepen worden doodgeknuffeld, andere genegerd". "Voor de biologische boeren - die geen kunstmest gebruiken, maar niet per se ook aan natuurbeheer doen

- zouden op een andere manier gestimuleerd moeten worden. Nu krijgen boeren premies om over te schakelen van gangbare naar biologische landbouw. Horlings zou het beter vinden als dat geld bestemd werd voor verbetering van de afzet en de teelttechnieken.

(Uit KUNnieuws jrg 26, nr 7)

** De natuurbeschermingsorganisaties vinden terecht dat zij veel beter in staat zijn om de belangen van de natuur te behartigen dan de boeren. De kloof tussen de boer van vroeger, die met zijn landbouwmethode een verrijkende invoed op de natuur had, is enorm. (Zie volgende artikel). Dat betekent natuurlijk niet dat boeren niets aan natuurbeheer moeten doen, het is zelfs lovenswaardig en moet gestimuleerd worden, maar de weg naar 'natuurboer' lang en veel boeren streven dat ook niet naar. De stappen die boeren doen moeten gezien worden als het beperken van de milieuschade die ze nu toebrengen aan de natuur en door beheer het zetten van kleine stappen ten gunste van natuur. Dat is iets anders dan natuurbehoud en mag derhalve dan ook niet ten koste van hun financiën voor natuurbehoud en -ontwikkeling gaan. Daar schiet de natuur niets mee op.*

Aartsen moet het geld maar uit een andere pot halen binnen zijn budget, bijvoorbeeld uit het fonds van de mineralen- en mesthuishouding of landbouwvoorlichting. (redactie WMG)

De diepe kloof tussen huidige landbouw en de natuur

De huidige landbouw heeft een sterk negatief imago als het gaat om natuur en milieu. Honderd jaar geleden was dat nog heel anders, toen had de landbouw een verrijkende invloed op de natuur. In nog geen eeuw is de landbouw van natuurverrijker een belangrijke milieuvervuiler en natuurvernieler geworden. Door toedoen van de moderne landbouw is de natuur sterk verarmd: nivellering, verzuring, vermesting, vergiftiging en verdroging zijn daarbij sleutelwoorden.

BOEREN ALS NATUURVERRIJKERS: OVERAL IETS ANDERS DOEN, MAAR STEEDS HETZELFDE.

Een eeuw geleden was er in Groesbeek en omgeving een landbouwsysteem dat in grote lijnen een verrijkende invloed had op de natuur. De Bruuk is daar een bewijs van (zie elders in dit nummer).

De verrijkende invloed bestond daarin dat de boeren een heleboel verschillende milieu's schiepen, elk met hun eigen flora en fauna. Daarbij kan zijn invloed als volgt samengevat worden: overal iets anders doen, maar steeds hetzelfde. We zullen bekijken wat dat betekent.

Zoals we in het artikel over De Bruuk kunnen lezen, werd er veel moeite gedaan om aan mest te komen, het meest schaarse goed in die tijd. Daarnaast waren er natuurlijke omstandigheden, waaraan de boeren gebonden waren. De bodemsoort, het reliëf, de vochtigheid van de bodem. Die natuurlijke gesteldheid maakte dat sommige stukken waren geschikt voor akkerbouw, andere voor weiland of hooiland.

De bossen op de stuwwal waren vrijwel ongeschikt voor landbouw. Wel werd het gebruikt om vee in te weiden. Aanvankelijk waren dat varkens, die zich te goed deden aan eikel en beukenootjes, later toen het bos degenereerde als gevolg van houtkap en overbeweiding werden dat schapen en koeien. Veel bos veranderde in heide. Deze vorm van beweiding geschiedde tot ca. 1850, daarna was het verboden en vond herplant van bomen plaats. Je zou kunnen stellen dat het bos indertijd natuur was die leed onder de toenmalige landbouw, hoewel intensieve houtkap wellicht de grootste boosdoener was.

De laagste en meest natte delen, waren ook niet erg geschikt. Zij konden alleen geplagd worden of gehooïd. Zo ontstonden de gemeentehede bij De Horst en de blauwgraslanden langs de beken (waaronder De Bruuk). Deze gebieden fungeerden als mestleverancier

en vervulde daarmee een belangrijke taak. Het is aardig om te weten dat de wilde planten die op dergelijke zeer voedselarme plaatsen stonden toch in staat waren zeer efficiënt voedingsstoffen uit de bodem op te nemen, veel efficiënter dan landbouwgewassen dat kunnen. Door die eigenschap konden die voedselarme gronden toch vrijwel onbeperkt mestleverancier blijven.

Het overige land was vooral akkerland, waar afhankelijk van de grondsoort en bemestingsraad diverse gewassen geteeld werden (zie: Uit het gemeentearchief).

Je zou kunnen zeggen dat al naar gelang de lokale omstandigheden de bodem op een bepaalde manier bewerkt werd. De boeren deden dus overal iets anders. Maar op een bepaalde plaats was die bepaalde manier van bewerking wel langdurig steeds hetzelfde. Hooiland bleef hooiland, akkerland bleef akkerland. De natuur kreeg op die manier de tijd zich op een bepaalde plaats tot ontwikkeling te komen. Door het verplaatsen van meststoffen ontstonden er overgangen tussen voedselarme plaatsen (daar waar meststoffen afgevoerd werden) en voedselrijke plaatsen (daar waar mest terecht kwam). Op iedere plek op die gradiënt was een karakteristieke flora en fauna te vinden. Vooral de voedselarme gebieden waren erg soortenrijk.

De akkers waren overigens ook interessant. Er werden vrij veel soorten gewassen geteeld en de akkers herbergden vaak een rijke akkeronkruidflora.

Er waren in Groesbeek ook overal houtwallen aanwezig, die moesten verhinderen dat vee de akkers en bepaalde bospercelen binnendrong en ze vernielden. Dergelijke houtwallen, die bestonden uit ondoordringbare hagen en bomen werden goed onderhouden. Er ontwikkelde zich ook daar een typische struweelflora en -fauna.

De heidegebieden in Groesbeek waren ook uiteenlopend van aard. De gemeentehede bij De Horst was een natte heide met een heel andere flora dan de droge heide van De But of de Mookerheide.

Zelfs binnen een perceel van een bepaald landbouwtype waren er verschillen te vinden. Het natuurlijke reliëf dat altijd aanwezig is in een stuk land, weespiegelde zich in de vegetatie. Op een plek kon het wat natter zijn of juist wat droger en op een andere plek weer wat voedselrijker.

We zien dat, met uitzondering van bos, de landbouw een grote variatie aan natuur bewerkstelligde. Het beheer van overal anders, maar steeds hetzelfde had een positieve invloed op de natuur.

DE LANDBOUWREVOLUTIE: OVERAL HET-ZELFDE EN STEEDS ANDERS

Dat veranderde dramatisch met de uitvinding van kunstmest en het voortschrijdende technisch vernuft.

De uitvinding van de kunstmest zorgde ervoor dat de heidegebieden en blauwgraslanden overbodig werden en omgezet konden worden in bemest cultuurland. De tweedeling voedselarm-voedselrijk verdween en daarmee een enorme diversiteit aan planten en dierenleven.

De mechanisatie zorgde voor een voortgaande nivellering. Natte gebieden konden makkelijk ontwaterd worden. In het begin zo ver dat het landbouwgewas optimaal kon groeien, later nog iets verder, zodat de machines zonder problemen het land op konden rijden, zonder het kapot te rijden.

In de race naar een hogere productie werd het land geëgaliseerd, zodat de opbrengsten overal op het perceel even hoog werden. Bestrijdingsmiddelen in de akkers, 'tegenwoordig 'gewasbeschermingsmiddelen' genoemd zorgden ervoor dat de akkeronkruidflora nagenoeg verdween.

Houtwallen werden vervangen door afrasteringen van prikkeldraad. De percelen werden groter, de diversiteit aan produkten nam af. De aanvoer van grote hoeveelheden veevoer vanuit het buitenland, maakte een grote veenbezetting mogelijk, waardoor betreding toenam. Veel plantensoorten konden daar niet tegen en verdwenen.

De boeren hoefden niet meer naar de mogelijkheden van het land te kijken bij de gewas- of veekeuze, zij bepaalden steeds meer hoe het land eruit zag en richte het zodanig in dat een zo hoog mogelijke productie gehaald kon worden. Daarbij was de markt de belangrijkste richtlijn. Ook het vee werd ondergeschikt aan de markt: koeien werd het belangrijkste buitenvee, varkens en kippen bleken vooral in stallen de hoogste productie te leveren en waren vooral in trek bij boeren die weinig grond hadden. Zo ontstond de bio-industrie, waar dieren onder dieronwaardige omstandigheden leven. Het voer voor dit vee werd van elders (goedkoop) aangevoerd.

De landbouwhogeschool in Wageningen, landbouwscholen en landbouwvoorlichters vertelden hoe je het efficiënt kon boeren. Men vertelde hoe je het land moest bemesten om een hoge productie te krijgen en welke pesticiden je moest gebruiken om plagen te bestrijden, hoe je kippen het jaarrond eieren kunt laten leggen. Er was maar één juiste methode. Overal gingen boeren op dezelfde manier te werk: men deed overal hetzelfde, maar wel

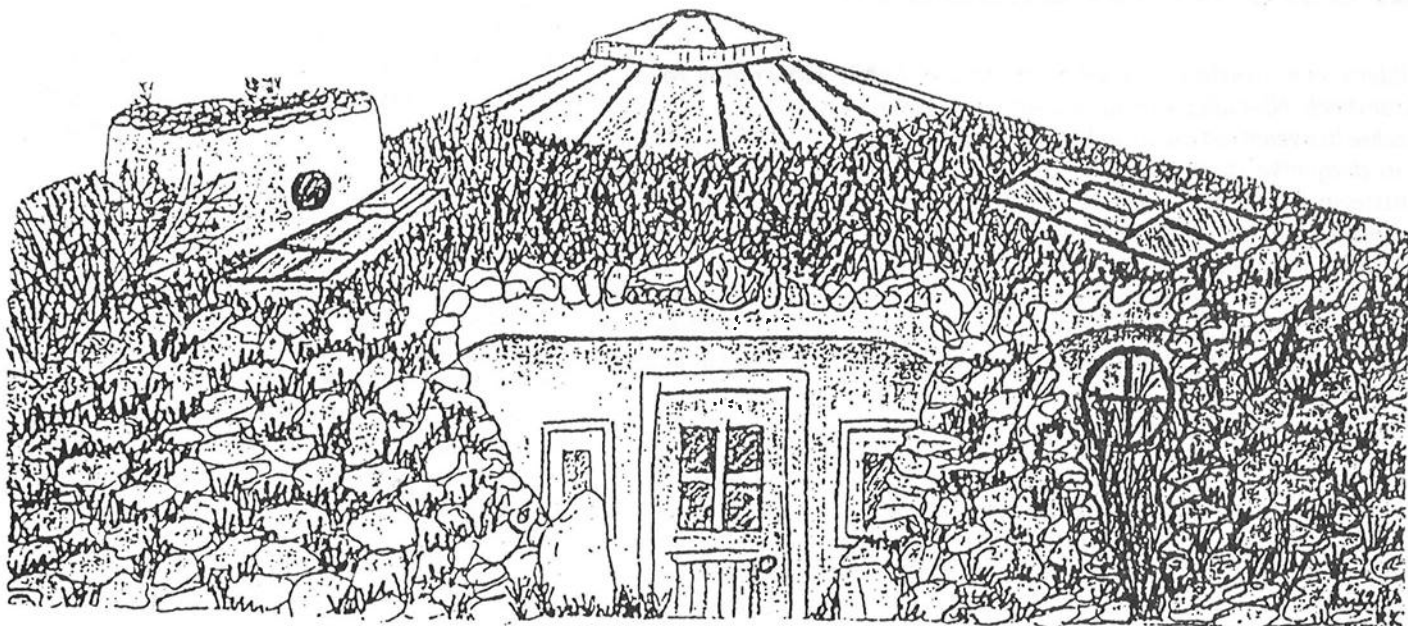
steeds anders. Grasland moet regelmatig geploegd en opnieuw ingezaaid worden om een hoge productie te krijgen, waardoor het eigenlijk een akker is geworden en graslandplanten gaan ontbreken. Een grasland kan zich floristisch pas als grasland ontwikkelen als het ten minste 10 jaar oud is.

De gevolgen van deze landbouwrevolutie was dramatisch. De nivellerende werking van de landbouw heeft ervoor gezorgd dat 99% van de diversiteit van de natuur de afgelopen eeuw verdwenen is!!

Tientallen jaren kon dit landbouwsysteem door-draaien, totdat de toenemende productiegroei eind jaren 70 zo hoog was dat het uit de hand liep en zelfs de natuur buiten het cultuurland in de natuurreservaten op grote schaal aangetast werd. Natuur was zeer in Nederland in nog geen eeuw tijd een schaars geworden, terwijl de behoefte daaraan van de Nederlandse burger steeds groter werd. Door bemesting via het grondwater dreigde de laatste voedselarme natuurgebieden te verdwijnen en door verzuring en bemesting vanuit de lucht bleek begin jaren tachtig het bos in Nederland zwaar aangetast te zijn. Het ziek worden van de bossen door industrie, landbouw en de auto bracht een ommekeer teweeg bij het grote publiek. Men was te ver gegaan. Er moesten maatregelen komen.

De industrie moest zijn emissie terugdringen, maar ook de landbouw moest een belangrijke bijdrage leveren. De maatregelen die nu genomen worden proberen milieuverbetering te bereiken en tegelijk de boeren niet teveel te schaden. Zowel boeren als natuurbeschermers zijn er ontevreden over. Bij die maatregelen horen ook beloning voor boeren die erin slagen natuur op hun bedrijf in stand te houden. Op zich is dat een goede maatregel, want het wat natuur op, maar wat belangrijker is het maakt de boeren natuurbewuster. Echter bedacht moet worden dat de kloof tussen landbouw en natuur momenteel zeer groot is. Dat betekent dat we ervoor moeten waken de boeren te zien als natuurbeschermers. In het gunstigste geval doen ze de natuur geen kwaad en natuurelementen, die niet te hoge eisen stellen aan het milieu in cultuurland een kans krijgen. Hoogwaardige natuur die zich kenmerkt door een hoge diversiteit of een grote mate van natuurlijkheid is vooralsnog het domein van natuurbeschermingsinstaties. Daarom moet het geld voor betaald natuurbeheer niet van de regulieren natuurbeschermingsinstaties gehaald worden, maar bijvoorbeeld uit educatieve potjes, zoals landbouwvoorlichting of -onderzoek.

Henny Brinkhof

Jeugdnatuurclub "het Aardhuis" (slot?)

29 juni was de laatste dag van dit seizoen van het Aardhuis.

Tevens was het ook de allerlaatste keer dat we, na 3 jaar, met de Aardhuiskinderen op stap waren.

In verband met het wegvallen van leiding en lokatie moeten we stoppen. Maar misschien gaan we op een andere manier verder, hierover straks meer.

De laatste keer moest iets feestelijks worden. Peter kwam speciaal uit Maastricht om dit mee te maken.

We besloten naar het natuurmuseum in Asten te gaan. Het was een geslaagde dag. We hebben veel gezien, geleerd en gedaan. Ons streven elke keer, wat gaan we doen vandaag, kwam deze dag goed uit de verf.

Eerst kregen we een rondleiding bij de opgezette dieren, daarna mocht iedereen zelf rondneuzen bij de insecten, planten, bloemen en niet te vergeten in het aangrenzende beiaarden klokkemuseum.

's Middags weer terug in het Aardhuis hadden we de afsluitende afscheids bijeenkomst. Iedereen vindt het erg jammer en zonde dat we stoppen en er zijn mensen die toezeggen dat ze eventueel wel een paar ochtenden willen helpen. Na het afscheid gaat iedereen naar huis en het Aardhuis is afgelopen en ten einde.

Na enige weken krijg ik veel reacties van men-

sen die zeggen mee te willen denken en helpen met een nieuwe start en voortzetting van de jeugdnatuurclub.

Het bestuur van WMG wil uitzien naar een nieuwe lokatie en een leider. We besluiten daarom door te gaan, wel in een andere vorm, bijvoorbeeld één keer per maand en vaker een rondleiding en wat minder thema dagen.

Niek besluit door te gaan en Raymond ook, Anne sluit ook bij ons aan en het bestuur heeft een nieuwe leider, Jan van der Valk, gevonden. Nu alleen nog de lokatie en we kunnen beginnen.

Daarom een oproep voor een gebouw of schuur of iets dergelijks waar we onze activiteiten kunnen ontplooiën en de jeugdnatuurclub zal gered zijn.

Wie iets heeft of weet laat die contact opnemen met mij,

Henk Klaassen.
Kloosterstraat 67
6562 AV Groesbeek
024-3975088

Erosie in Groesbeek

Tijdens een stortbui in winter en najaar is het regelmatig raak in Groesbeek. Niet alleen stromen grote hoeveelheden water van de Groesbeekse heuvelen het dal in, in het water zitten massa's grond. De gevolgen van dergelijke stortbuien zijn niet onaanzienlijk. In het heuvelgebied ontstaan diepe geulen en beneden in het bekken van Groesbeek slaat de grond neer, waardoor de watergangen vol raken of wegen onder een dikke laag modder bedolven raken. Soms zelfs richt de modderstroom binnenshuis een enorme ravage aan, zoals in 1993 bij de familie Van Ditshuizen. Erosie noemt men het wegspoelen van grond. In Nederland is het een vrij onbekend verschijnsel, alleen bekend van Zuid-Limburg en Groesbeek.

Erosie is een oud probleem in Groesbeek. In een rapport van J. Schelling uit 1949, waarin de bodem van Groesbeek in kaart gebracht is, wordt er zelfs een hoofdstuk aan gewijd. In 1947 zijn er grote erosieproblemen geweest, want in het rapport staan foto's met erosiegeulen van bijna driekwart meter diep en plaatsen waar het gewas bedolven is geraakt onder een dikke laag grond.

De reden dat er in Groesbeek erosie optreedt, ligt aan de combinatie van hoogteverschillen en bodem. De bodem van de Groesbeekse hellingen bestaat uit löss. Dit is heel fijne

Erosiegeul, zoals gefotografeerd op 25 april 1947 door R. Hey bij de Kamp. Gepubliceerd in Schelling 1949.

grond die makkelijk wegspoelt, vooral als het water langs een helling naar beneden stroomt. Schelling constateert dat erosie al kan optreden bij hellingen van slechts 2%. Hij schrijft dat wanneer dit proces zich jaar na jaar herhaalt, het verlies aan sterk humeuze bovengrond en meststoffen niet gering is.

Hij beschrijft dat de erosie pas iets van de laatste jaren is. Voorheen stond er op de hellingen bos, die de bodem beschermden. Door ontginning daarvan ontstond het probleem. Volgens Schelling was de rechthoekige bosverkaveling die geen rekening hield met de hoogteverschillen een belangrijke oorzaak van de erosie. Ook het plaatselijk voorkomen van taaie lösslemlagen en het niet bedekt houden van de bodem vergrootte volgens Schelling het erosiegevaar over de schade schreef hij het volgende:

" Ook wegen en huizen hebben van de erosie te lijden. De Siep en de voortzetting van deze weg in de Kamp ligt in het laagste deel van een diep dal. In het voorjaar van 1947 spoelde deze weg plaatselijk tot 0,50 à 0,75 m diepte uit; en in de huizen onder aan de helling stroomde het water toen naar binnen. Op de hoek van Grafwegense en Anthoniusstraat kwam dit ook voor. Door het dal van de Kamp wordt zeer veel zand afgevoerd, hierdoor werden in 1947 benedenstrooms weilanden en akkers in het dal met een verse zandlaag van 5 tot 10 cm dikte bedekt. Op foto 6 zien we een rogge-akker, welke met een grondlaag bedekt is. Op de akkergrond is nog een restje van de 7 cm hoge rogge te zien.

De erosie brengt het gevaar met zich mee, dat in het onderzochte gebied op den duur de productiviteit van het land in ernstige mate zal dalen. Maatregelen tot beteugeling van deze afspoeling verdienen dan ook overweging. Aanpassing van de perceelsvormen bij de hoogtelijnen, goede voorziening van de bouwvoor met organische stof, begroeid houden van sterk aan erosie onderhevige stroken, en eventueel aanleg van goten en dammen om het water te leiden en in zijn vaart te stuiten, zijn middelen tot verbetering."

Schelling pag 36. Aldus het rapport van Schelling over de bodem van Groesbeek van 1949.

Bijna een halve eeuw later, om precies te zijn enige maanden geleden was er een symposium in Wageningen over erosie en de bestrijding ervan. Het symposium was georganiseerd door DLO-Staring Centrum.

Tijdens het symposium werd het erosieprobleem in Zuid-Limburg in kaart gebracht, de oorzaken en het verloop van erosie waren bestudeerd en de onderzoekers hadden naar oplossingen gezocht.

Een van de meest erosieveroorzakende activiteiten bleek de teelt van mais te zijn. Wanneer in het najaar de mais geoogst was, bleek deze bodem zeer erosiegevoelig te zijn. Wielsporen van machines bleken steeds het beginpunt van een erosiegeul te zijn, die zich verderop verdiepte en verbreedde. Het bleek dat ploegen in de herfst van maisland al flink hielp. Beter was het om de akker opnieuw in te zaaien met bijvoorbeeld mosterd. Zelfs als die planten in de winter afstierven en als een halfverteerde drab op het land lag, hielp dat uitstekend tegen erosie. Het uitstrooien van fijngehakt stro of hooi, bleek een van de beste manieren te zijn om op bouwland erosie tegen te gaan. Het stro vormde een soort minidammetjes in een zich vormend stroompje en voorkwam zo de groei ervan. De hoeveelheid afstromend water werd er zelfs een stuk minder door, doordat het water achter de minidammetjes niet allemaal oppervlakkig afstroomde, maar voor een deel in de bodem zakte. Zo werd zelf het waterprobleem teruggedrongen.

Naast beheersmaatregelen kon de erosie ook beperkt worden door het land anders in te richten. Net zoals Schelling al opperde, zouden perceelslengten loodrecht op de hoogtelijnen teruggebracht dienen te worden tot minder dan 400 m of liefst zelfs minder dan 300 m. Wanneer de perceelslengte evenwijdig aan de helling ligt, wordt er ook evenwijdig geploegd en treedt er minder erosie op. Daarnaast bleken grasbanen van ca. 10 m breedte en op een afstand van ca. 100 tot 200 m van elkaar uitstekende lössvangers te zijn. Achter de grasbanen komt nagenoeg schoon water tevoorschijn. Door die opvang van löss hoogt de grasbaan op den duur op en ontstaat er een drempel in het landschap (graft). Hier-

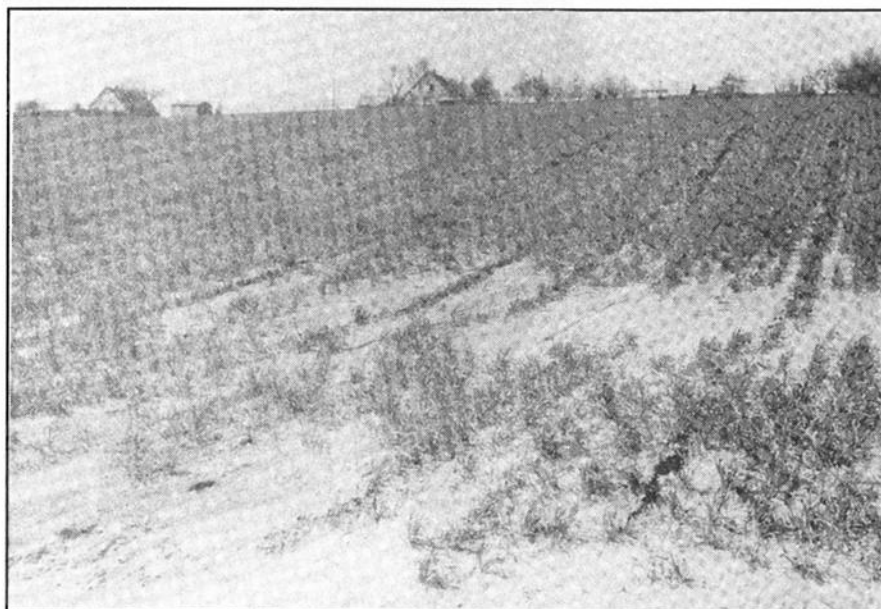
door wordt de afstroom van water beperkt en neemt doordat er meer water in de grond zal zakken, de afvoerproblemen van het water benedenstrooms af. De graften vergroten ook de diversiteit van het landschap en daarmee de aantrekkelijkheid. Als je er struweel op laat groeien, ontstaan er fraaie houtwallen.

Henny Brinkhof

literatuur:

Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO). Jaarverslag 1994: Beheers- en inrichtingsmaatregelen kunnen erosie en wateroverlast in Zuid-Limburg verminderen.

Schelling, J. 1949. De bodemkartering van Nederland, deel IV Een bodemkartering van het landbouwgebied van de gemeente Groesbeek. Ministerie van Landbouw.

Afzetting van erosiemateriaal verderop, zoals gefotografeerd op 25 april 1947 door R. Hey.

Landelijke voetpadendagen

Ontdekt onverharde paden!

Op zondag 13 oktober jl. liepen Ans en Henk Klaassen de voetpaden route uitgezet door het WMG. Doel van de dag was het onder de aandacht brengen van onverharde paden, die in Nederland en ook in Groesbeek steeds meer verhard dreigen te worden.

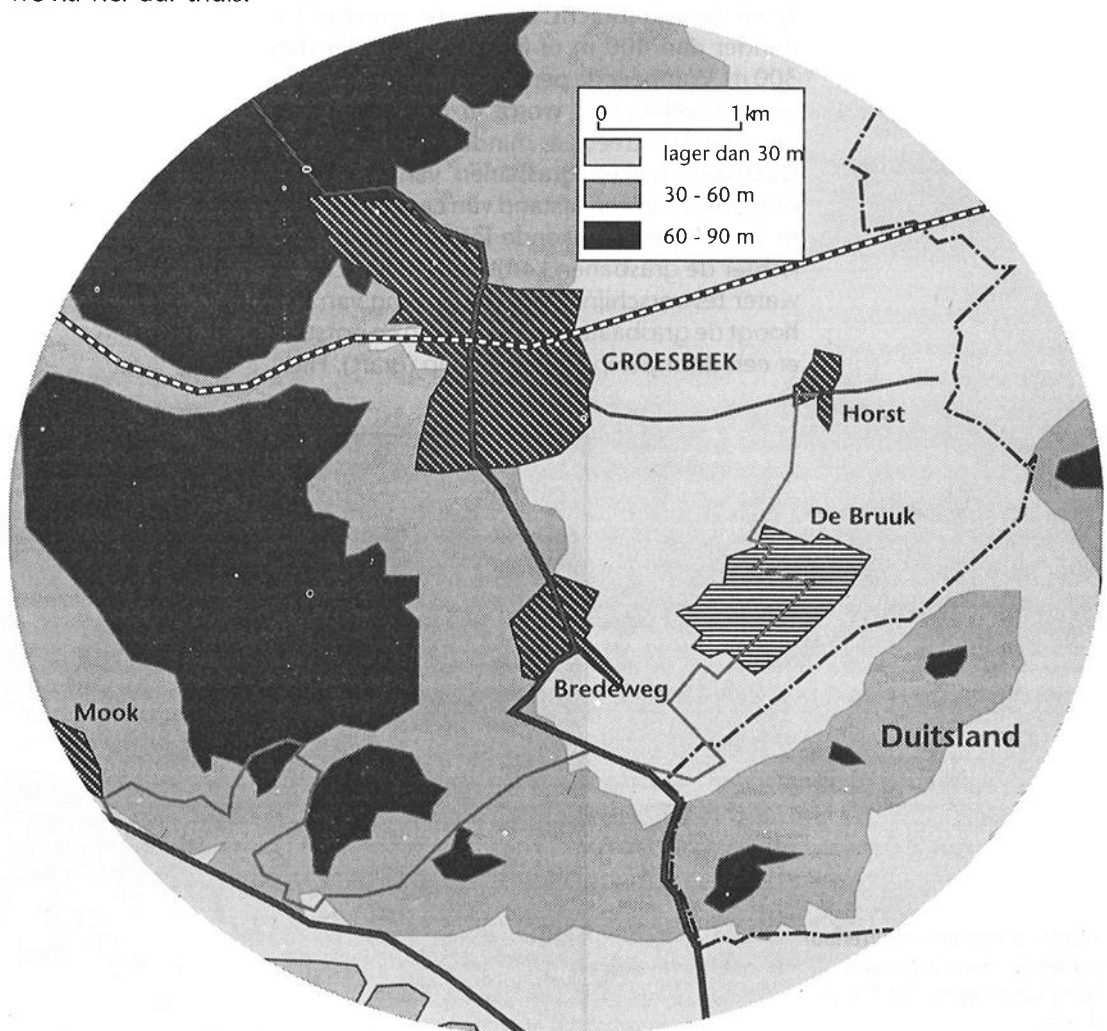
De belangstelling voor deze landelijke dag was groot. Maar liefst 120 mensen melden zich bij het beginpunt van de wandeling in de Horst, waar de WMG een kraam had ingericht en kleurrijke routebeschrijvingen verstrekte. De 12 km lange wandeling liep van de Horst tot Mook, zo veel mogelijk over zandpaden en -zandwegen. Veel deelnemers moesten echter weer terug naar de Horst lopen om hun auto op te halen. Een verslag van Henk en Ans Klaassen.

Het weer was schitterend, de meeste paden waren goed te bewandelen. Een klein stukje in het natuureservaat de Bruuk was zeer modderig, maar dat was daar te verwachten.

Van het vertrekpunt de Horst liepen we over het oude schoolpad van mijn vader naar de Ashorst. Daarna de Bruuk in, via de Bredeweg naar Duitsland. Na bij Hendrik-Jan "Kaffee mit Kuche" genuttigd te hebben gaan we via de Grafwegen naar de St. Jansberg, het klimmen is begonnen. Dan file lopen langs het Rennetje, hier was het heel druk.

Bij de Plasmolen aan gekomen, waar de auto's naast de Rijksweg geparkeerd stonden, weer klimmen naar het Zevendaal. Overal lopen, zitten of fietsten wel mensen. Het is overal druk. De route is heel goed te volgen totdat we op de Mookerheide volgens de route beschrijving rechts en volgens de landkaart links moeten. We gaan dus naar links en komen bij het uitzichtpunt van de Mookerheide. Weer druk. Op dit punt staan ongeveer 45 mensen. Overal lopen mensen, zelfs midden over de heide.

De boswachter loopt af en aan om de mensen op het pad te krijgen. In Mook aangekomen lopen we nog even terug naar Groesbeek, een beetje moe en bezweet, maar heel erg voldaan, komen we na vier uur thuis.

Uit Groesbeeks verleden deel 27

De Groesbeekse landbouw na de Bataafs-Franse Tijd (ca. 1820)

De tijd rond 1800 was een roerige periode voor Nederland. Ook Groesbeek werd opgeschud. Een deel van de Hanoverse en Engelse troepen, die te hulp waren geroepen door stadhouder Willem V en de Orangisten in hun strijd tegen de Patriotten, waren tijdelijk in het dorp ingekwartierd. Daarna kwamen de Fransen die Willem verjaagden en de Patriotten aan de macht hielpen bij de stichting van de Bataafse Republiek. Ook van de Franse troepen verbleef een deel in Groesbeek, zij het ruim nadat de Hanoveranen en Engelsen waren vertrokken. Groesbeek bleef weliswaar verschoond van oorlogshandelingen, maar het verblijf van de militairen was geen pretje.

HEERLIJKHEID WORDT SCHOUTAMBT WORDT GEMEENTE

Met de komst van de Fransen veranderde de organisatie van het bestuur drastisch. In de Bataafse Republiek werden de oude, voor ieder gewest verschillende, indelingen vervangen door meer centrale en uniforme. Voor onze omgeving betekende dat, dat de Heerlijkheid Groesbeek waarin de dorpen en gehuchten lagen, samenkwam met het Nederrijkswald dat er op de stuwwal omheen lag (zie de kaart). In 1798 werden beide opgenomen in de gemeente Rijk van Nijmegen waar ook Heumen, Malden en de Ooij bijhoorden. Groesbeek en Nederrijkswald werden enkele jaren later weer gescheiden maar na wisselende indelingen uiteindelijk in 1817, dus na de Bataafs-Franse Tijd en in het Koninkrijk der Nederlanden onder Willem I, verenigd in het schoutambt Groesbeek, dat vanaf 1837 gemeente werd genoemd. In Groesbeek noteerde men in 1820: "Den geest der ingezetenen is thans voor rust en goede orde gestemd." Vanuit de relatieve rust die was ingestreden keek men nog lang terug op de woelige periode van de Bataafs-Franse Tijd. In het sterfboek van de parochie Cosmas en Damianus, noteerde de pastoor vele jaren na deze roerige tijd, in 1861 bij het overlijden van ene vrouw Metz, "... deze wonderbare vrouw, zij heeft den veldtocht in Rusland onder Napoleon I mede gemaakt als merketentster, later de klederen van eenen gesneuvelde hoezaart met zijn paard genomen, en als ruiters 2 jaren gediend, heeft twee kogels en een sabelhou gehad enz enz en is hier te Groesbeek, hoewel in Saxen geboren, na zovele jaren na den veldtocht komen ster-

ven, van de brandwonden, 8 dagen voor haar overlijden door het afbranden van haar huisje bekomen. Mira providentia!!" En enkele jaren later schreef hij dat Johannes Peters van De Plak was overleden, die eveneens de veldslag in Rusland onder Napoleon had meegemaakt. Misschien was de Bataafs-Franse Tijd toen een curieus en zelfs romantisch element in het geheugen van de streek geworden, en werd er op teruggekeken zoals nu op de Tweede Wereldoorlog: het was vreselijk gezien de verwoesting, de onzekerheid en het materieel ongerief maar ook machtig interessant en er was nog plaats voor helden.

GRONDGEBRUIK IN HET SCHOUTAMBT

Een gevolg van de Franse invloed was het opzetten van standaard-administraties, sowieso verzamelde men veel meer en structureler gegevens. Na de instelling van het Koninkrijk der Nederlanden zette deze tendens door. Aan zulk een nieuwe vorm van gegevensverzamelen ontleen ik het meeste van dit artikel: het gemeenteverslag. In 1819 begon het schoutambt met deze jaarlijkse weergave van de stand van zaken in Groesbeek. De gegevens over de landbouw in de gemeente in dit artikel zijn voornamelijk ontleend aan de verslagen van 1819 tot en met 1825.

De twee delen waaruit het schoutambt Groesbeek werd samengesteld verschilden sterk (zie de kaart). De voormalige Heerlijkheid bestond uit de oude nederzettingen van het dorp Groesbeek, de Drul, St. Anthonis (Bredeweg), Grafwegen, Plak en Heikant. Ook de nederzettingen van keuters en bezembinders aan de Bruuksestraat en op de Stekkenberg hoorden er bij. In de buurt van het dorp en de gehuchten lagen kleinschalig verkavelde bouwlanden. Tussen de nederzettingen met bouwlanden in, zo tussen Oude Drulsegeweg, Nijerf, Ashorst/Bruuk, Vortse Brug, Heikant en Mies, bevond zich een groot centraal laaggelegen heidegebied. Er waren ook kleinere heidevelden onder meer de Knapheide (tussen Knapheideweg, St. Anthoniusstraat, Bredeweg en Hemeltje) en de Plakseide (tussen Bruuk en Reichswald). Grasland was er alleen wat langs de Leigraaf in De Bruuk.

In het Nederrijkswald zag het er heel anders uit. Daar stonden op landgoederen aan de Wylerbaan en op de Meerwijk veel grotere boerderijen met bijbehorend bouwland. Grasland was er door de hoge ligging niet. Op deze landgoederen bevond zich ook veel bos en er stonden enkele landhuizen. Het grootste deel van het Wald echter, was uitgestrekte bos en heide in eigendom van de staat.

Bijzonder voor Groesbeek ten opzichte van

andere nederzettingen op het platteland in de regio, was het geringe aandeel van boeren in het totaal van de bevolking. Een zeer groot deel van de beroepsbevolking in de voormalige Heerlijkheid was bezembinder of zoals een landbeschrijver het in 1808 uitdrukte: "Geneerende een groot aantal der ingezetenen van Groesbeek zich met het binden en vernegocieeren van heibezems." Het jaarverslag van het schoutambt over 1824 vermeldt: "... de groesbeeksche ingezetenen, meest al uit bezembinders bestaande woont hier tot de uitoefening van zijn bedrijf (ofschoon zeer sober en arm) voor de vele in deze gemeente gelegene heidegronden, geriefelijk, en zoude ook moeyelijk in andere gemeentens opgenomen worden."

LANDBOUWBEDRIJF

Het bouwplan van de Groesbeekse boeren was eenvoudig. Men teelde winterrogge, boekweit, aardappelen en haver. Daarbij was rogge het belangrijkste gewas. Boekweit stond op de schralere stukken en haver op de lagere. Na de oogst bezaaide men de akkers met spurrie, dat tot laat in de herfst een goed veevoer gaf. Klaver werd ook wel zo gebruikt, maar in veel kleinere oppervlakten. Door de relatief hoge ligging van Groesbeek ontbraken weilanden er vrijwel geheel. Het voer moest dus verbouwd of aangekocht worden. Voor de aankoop was vrijwel geen geld. De veeteelt was niet of nauwelijks voor de handel bedoeld, maar voor eigen consimptie en om mest te maken. Dat mestmaken geschiedde door allerlei strooisel waaronder lokaal gestoken heideplaggen onder het vee te brengen. Strooisel en uitwerpselen vermengden zich tot een vruchtbaar mengsel dat op het land werd gebracht. Bijzonder voor Groesbeek was dat men ook veel aarde van de bovenste laag van de heidegronden meestrooide in de veronderstelling dat dit de vruchtbaarheid vergrootte. Dit gebruik van de heidegronden werd omstreeks 1820 nog als onmisbaar beschouwd voor de lokale landbouw: de heide "kan voor het dagelijks en aanhoudend gebruik der ingezetenen niet gemist worden, omdat veel der ingezetenen op deze gronden hunne mist en brandplaggen moeten halen." De heide had ook een functie als graasgebied voor het vee. Dat gold klaarblijkelijk ook voor De Bruuk waarover geschreven werd: "... voortijds [voor de Bataafs-Franse Tijd] hadden de ingezetenen het vrij gebruik der [weieren?] in de domeinen Elzenpassen waarvoor zij thans een recognitie van f.87,- jaarlijks betalen moeten." De genoemde Elzenpassen waren de door (elzen?)heggen of -wallen van elkaar

gescheiden graslanden in De Bruuk.

Men handelde niet of nauwelijks in veeteeltproducten. Wel werd er wat graan en hout verkocht. "Doch den handel in granen en hout geschied uit armoede, terwijl naderhand het te kort komende bijzonder hout in de naburige dorpen gekocht word". Zo probeerden de Groesbekers tijdelijk geldgebrek op te lossen. Hoogstwaarschijnlijk is het belangrijkste exportproduct in die tijd de bezem geweest.

GROESBEEK EN NEDERRIJKSWALD

Het bovenstaande is voornamelijk ontleend aan de jaarverslagen van de toestand in het schoutambt. Het is de vraag of de opsteller niet teveel de situatie van de voormalige Heerlijkheid heeft beschreven en te weinig de landbouw van de landgoederen in het voormalige Nederrijkswald langs de Wylerbaan en op de Meerwijk. Uit andere bron weten we dat de landbouwers daar veel welvarender waren dan de "echte" Groesbeekse boeren. In een beschrijving van de toestand in 1808 staat dat deze laatste in het geheel geen handel dreven met hun producten, dat ze dus alles zelf consumeerden, terwijl de landbouwers in het Nederrijkswald een kwart van hun productie op de markt brachten. Het is niet verwonderlijk dat in het Wald een marktgerichter vorm van landbouw bedreven werd: de bedrijven waren er veel groter, de eigenaren kapitaalkrachtiger en de grond over het algemeen beter (löss in plaats van zand).

VERANDERENDE LANDBOUW

Grondgebruik en landbouwbedrijf in Groesbeek waren na de beschreven periode van omstreeks 1820 verre van onveranderlijk. Een verbetering van het landbouwbedrijf die in deze jaren zelf al optrad was de invoering van koepokinenting waarvoor aanvankelijk niet zoveel belangstelling was maar die in de loop der jaren toch algemeen ingang vond. De runderpest die eerder zoveel schade aanrichtte kon ermee worden geweerd.

Na circa 1820 veranderde het aanzien van Groesbeek snel. Op de stuwwal, dus in het voormalige Nederrijkswald, werden de heidevelden "met enig hout" zoals ze in 1803-1805 nog waren aangegeven, grotendeels bebost. In het lage deel van Groesbeek werden de heidevelden in een rap tempo opgesoupeerd voor nieuwe kleine landbouwbedrijffjes. Nog voor circa 1840 ontstonden er, meest aan de rand van de voormalige Heerlijkheid, tal van keuternederzettingen. Deels gebeurde dat op door het lokaal bestuur uitgegeven heide: Eerste Colonjes, Hemeltje en Ashorst. Misschien

dat hierbij sprake was van een bewuste welvaartspolitiek van de gemeente. De naam Colonjes zou van Kolonies kunnen komen, kolonies waar het lokaal bestuur een bestaansmogelijkheid gaf aan arme ingezetenen. Het was toendertijd in zwang om kolonies te stichten, zoals op grootschalige wijze in Drenthe en Overijssel gebeurde door de Maatschappij van Weldadigheid. De toenmalige schout van Groesbeek - schout was een functie die later burgemeester zou worden genoemd - was het enige lid van deze Maatschappij in Groesbeek. Misschien dat hij in de wervende geschriften van de Maatschappij inspiratie heeft opgedaan voor de Colonjes. Behalve in de Colonjes, op het Hemeltje en aan de Ashorst verrezen er ook in de Dennenkamp en in De Siep/De Kamp keuterijtjes en arbeiderswoningen. Omstreeks 1855 volgde een spectaculaire ontwikkeling met de opdeling van de honderden hectaren aan resterende gemeente-heide waarbij de ontwatering en ontsluiting plaatsvond met de aanleg van onder meer de Drulsebeek, de Koningin Wilhelminaweg (die toen natuurlijk nog niet zo heette), de Renpaadjes, en de verbetering van nauwelijks begaanbare sporen door de heide over Ashorst, Lage Horst en Hoge Horst tot gebaande wegen. De ontwatering was slechts oppervlakkig, als vanouds waren de lage gronden in de winter onbereikbaar door wateroverlast. Tal van Groesbeekse ingezetenen kregen hier land dat geleidelijk werd ontgonnen. De gemeente deed alles van de hand. Klaarblijkelijk kon de heide toen wel worden gemist, in tegenstelling tot in de tijd rond 1820. Ik heb hier uitgebreid over geschreven in GMJ 73. De gemeente bleef via de zorg voor infrastructuur wel betrokken bij het wel en wee van de landbouw. Zo verrichte zij, zoals eerder het schoutambt, de schouw van de waterlopen die in juni geschoond moesten zijn.

De landbouw ging vanaf ongeveer 1850 enorm vooruit zoals in het vorige Groesbeeks Milieu-journaal te lezen was. Het accent kwam op de veeteelt te liggen in plaats van op de akkerbouw. Men hield meer rundvee, maar vooral ook meer kippen en varkens. De handel in boter, eieren en biggen breidde zich sterk uit. Aan het einde van de eeuw kwam kunstmest beschikbaar tegen gunstige prijzen. En door de oprichting van de Boerenbond in 1896 gingen de Groesbeekse landbouwers in een sterk georganiseerd verband de nieuwe eeuw in.

Paul Thissen

bronnen

- Gemeentearchief Groesbeek. Verslagen van de toestand in het schoutambt en de gemeente over de jaren 1819-1825.
- Archief parochie Cosmas en Damianus te Groesbeek. Memoriale defunctorum (sterfboek) over de jaren 1850-1907.
- Gorissen, F. Stede-atlas van Nijmegen. Brugge, 1956.
- Keijmel, P.D. Statistieke beschrijvingen van de steden en het platteland van Gelderland uit 1808. Heruitgave door Vereniging Gelre in 1986.
- Roessingh H.K. en A.H.G. Schaars. De Gelderse landbouw beschreven omstreeks 1825. Een heruitgave van het landbouwkundig deel van de Statistieke beschrijving van Gelderland (1826). Wageningen 1996.
- Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, deel 3 Oost Nederland 1830-1855. Wolters-Noordhoff. Groningen 1990.
- Kartenaufnahme der Rheinlande durch Tranchot und v.Müffling 1803-1820. Bladen 1 Nijmegen Nord - 3 Nijmegen Süd, 2 Millingen - 4 Kranenburg. Heruitgave van het Landesvermessungsamt Nordrhein-Westfalen. 1968-1969.

Groesbeeks Milieu in Beweging

MILIEUBESCHERMINGSGBIED GROESBEEK MAAKT NIEUWE DOORSTART

Afgelopen 16 oktober kwam de stuurgroep voor het milieubeschermingsgebied voor het eerst sinds twee jaar weer bij elkaar. Het milieubeschermingsgebied, dat het zuidelijk deel van Groesbeek beslaat heeft als doel een versnelde reductie van vervuiling en verdroging te bewerkstelligen. Daartoe was 3 jaar geleden door belanghebbenden: NCB (boeren), Polderdistrict, Landinrichting, Zuiveringsschap, Provincie, gemeente Groesbeek en WMG een Plan van Aanpak gemaakt. Er werden enkele projecten aangepakt: zo konden de Groesbeekse boeren een cursus volgen over mineralenboekhouding en mineralenhuishouding, in het Herwenendaal werd het eerste deel van de Drulse Beek heringericht en de Provincie droeg financieel bij aan de boerderijverplaatsing van Ebbers bij De Bruuk en het retentiebekken bij Klein Amerika. Hierna werd het stil. De geplande vergadering om de voortgang te bespreken en uitgesteld en afgesteld. Totdat NCB en WMG een half jaar geleden bij de Provincie aan de bel trok. In die tijd was de Provincie bezig met hun Milieuplan, waarin de milieubeschermingsgebieden veranderd werden in Strategische Actiegebieden.

Deze Strategische Actiegebieden vormen het boegbeeld van de Provincie als het gaat om milieubeleid en de Provincie ging dan ook aan de slag om de draad opnieuw op te pakken. Er kwam een nieuwe secretaris, die de kar moest gaan trekken: Ineke Dibbits. Zij moet de totstandkoming van projectvoorstellen stimuleren, de partijen bij elkaar roepen en zoeken naar financiële mogelijkheden om ze uit te voeren. Tevens werd er een gebiedsmakelaar aangesteld: Nico ploegmakers, tevens voorzitter van de Landinrichtingscommissie. Hij bedenkt en ontwikkelt met de stuurgroep leden nieuwe projecten, bewaakt de voortgang zorgt voor de coördinatie en evaluatie. ook kwam er een nieuwe voorzitter: wethouder Diny Hendriks.

De eerste bijeenkomst die 16 oktober het gevolg was van de nieuwe herstart werd ingeleid door milieugedeputeerde Mw Jacobs. Tijdens die vergadering werden de oude aandachtspunten nagelopen en nieuwe projecten besproken.

Oude aandachtspunten:

- * het Ammoniakreductieplan (ARP) en het Landschapsbeleidsplan kwamen ter sprake. Besloten werd dat iedere vergadering de voortgang van dit plan besproken werd.
- * Erosie en wateroverlast werd besproken. De Landinrichting zou nagaan of aanvullende maatregelen die de oorzaak van erosie bij de bron aanpakt noodzakelijk zijn en voorstellen doen in die richting.
- * NCB mineralenproject werd besproken en wordt voortgezet. Veel boeren zijn afgehaakt. Geprobeerd wordt ze er weer bij te betrekken.
- * De NCB wil informatie verstrekken over toekomstgericht ondernemen: stimulering Streekeigen producten, stimuleren ecologische landbouw, agrotourisme en natuurbeheer door boeren.
- * Gemeente is bezig met rioolplan
- * Zuiveringsschao overweegt om voorlopig nog niet een extra zuivering afvalwater door te voeren. Rede daarvoor is dat andere vervuilingbronnen in het gebied als gevolg van mestbeleid van de overheid en riooloverstorten gemeente nog te groot zijn, dat de kostbare extra inspanning vrijwel teniet gedaan wordt.
- * Ontwikkelen natuurwaarden bovenlopen beken. Zuiveringsschap heeft een inrichtingsplan voor de 2e fase van de Drulse Beek. Het loopt van Garage Oomen tot de Koningin Wilhelminaweg. Het plan is gemaakt door studenten van de Agrarische Hogeschool Larenstein. In principe is het een goed plan, maar er zijn nog knelpunten bij een riooloverstort. Het is de vraag of voor 15 december er een geheel uitgewerkt voorstel ligt, zodat het komend jaar uitgevoerd kan worden.
- * Er zal volgend jaar gekeken worden of er aanvullende maatregelen rond De Bruuk genomen kunnen worden om het waterpeil in De Bruuk te laten stijgen. Gedacht wordt de kwelafvang van de Leigraaf te verminderen.
- * Het plan om een verbindingzone langs de Leigraaf vanaf De Bruuk naar Duitsland wordt aangehouden, vanwege te weinig draagvlak. Wel wordt overleg gevoerd met Duitsland om geplande verbindingzones door te laten lopen.

Nieuwe activiteiten:

1. NCB wil met plaatselijke milieugroep en gemeente een erfbeplantingsproject opzetten
2. De WMG heeft in naam van het Overleg Duurzame Landbouw een project inge-

- diend ter stimulering van biologische landbouw. Drie zaken worden aangepakt:
- a. Er komt een gezamenlijke studie van boeren- milieubeweging over ecologische productie, regionaal productassortiment, betaald natuurbeheer. (sluit aan bij NCB-project)
 - b. Er komt een verkennend consumentenonderzoek. Doel daarvan is om inzicht te krijgen in koopgedrag van de consument m.b.t. biologische producten
 - c. Voorlichting aan de consument om te beginnen met de aanhang van milieu- en natuurorganisaties, natuurrecreanten. Hierbij horen organiseren van bedrijfsbezoeken en open dagen.
3. Het Zuiveringsschap gaat onderzoeken waar de bestrijdingsmiddelen vandaan komen die in de Groesbeekse beken aangetroffen wordt en kijken of daar wat aan te doen is.
 4. De gemeente had een project ingediend om het padennet in De Bruuk deels uit te breiden en deels te beperken, om parkeerplaatsen aan te leggen, evenals picknickplaatsen en informatieborden. Ook wil zij minicamping facelift geven. Stimulering van bezek aan De Bruuk wordt afgewezen. Het plan wordt als te vaag terugverwezen naar de indiener.

GALGENHEI

Het plan dat de WMG het vorige milieujournaal indiende m.b.t. De Galgenhei is enthousiast ontvangen door de gemeente. Het is in de begroting die eind oktober vastgesteld wordt opgenomen. Wel wordt het gefeelte dat eigendom is van de Golfbaan Rijk van Nijmegen voorlopig even losgekopeld. De gemeente wil dat deel apart bespreken met de golfbaan.

BASISVISIE OPENBAAR STEDELIJK GROEN

De gemeente heeft een Basisvisie over het gemeentelijk Groen laten opstellen. De nota geeft een helder beeld van het openbaar groen van Groesbeek. Het rapport beschrijft de huidige situatie van van allerlei gebieden in bebouwde kommen van Groesbeek, waar men naar toe wil, knelpunten en voorstellen. Er worden diverse soorten openbaar groen onderscheiden, elk met een eigen soort beheer, dat loopt van traditioneel-, milieuvriendelijk-, natuurlijk- en ecologisch beheer. Tevens worden er concrete projecten besproken. Positief is de aandacht voor de beeklopen van Drulse Beek en Groesbeek. De nota pleit voor een herstel daarvan. Ook de spoorlijn krijgt waardering als groenelement. Het bermgroen

van de Drulse weg krijgt aandacht, evenals de noordelijke Groene Lob bij De Galgenhei. De 'groene long' van de Drul zal opnieuw ingericht worden. Hierbij worden zowel bewoners als milieugroep betrokken.

Over het algemeen is het een goed stuk, waarbij voor de WMG de aandacht uitgaat naar het bereiken van zoveel mogelijk natuurlijk- en ecologisch groen.

Tijdens de commissievergadering van 3 oktober werd dit plan besproken en goed bevonden. Tevens werd er die avond gepraat over het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Een grote meerderheid van de commissie was er voostander het gebruik hiervan vooralsnog te staken, een welkome beslissing, die hopelijk door de Raad bevestigd wordt.

RETENTIEBEKKEN 1E COLONJES

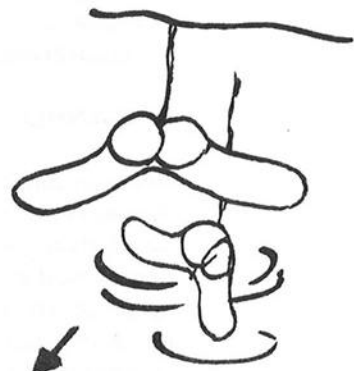
Ondanks het feit dat de commissie Openbare Werken de aanleg van een retentiebekken in de 1e colojes had afgewezen, gaat de gemeente die toch uitvoeren om de wateroverlast tegen te gaan. Wel wil zij overleg met aangrenzende boeren om de oorzaak van het erosieprobleem bij de bron aan te pakken. Daarmee is toch ook tegemoet gekomen aan de wensen van de WMG.

ALLE bolster blanke pit....

Nu het herfst is, hebben bomen en bloemen vruchtjes - met daarin zaden - gemaakt. In een zaadje zit een piepklein plantje, met wat voedsel om de groei op gang te brengen. Om ervoor te zorgen dat de zaden veilig en liefst een eindje van de oude plant af, kunnen ontkiemen, hebben planten verschillende trucs!

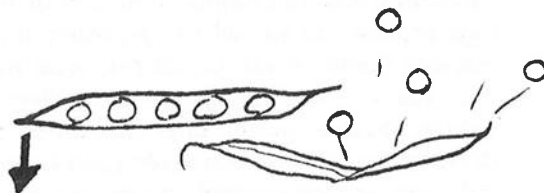

Kastanje-bolsters zijn stekelig. Zo beschermen ze de kastanjes tegen hongerige dieren. Pas als het zaadje rijp is om te gaan groeien barst de bolster open.

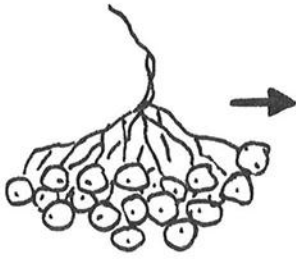
Esdoorn- en plataanzaden hebben vleugels. Op een winderige dag dwarrelen ze als helicoptertjes weg van de moederboom.

Zaden van distels en paardebloemen zijn heel licht en pluizig. Ze zweven weg op de wind.

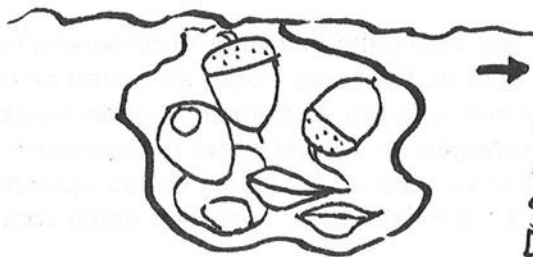
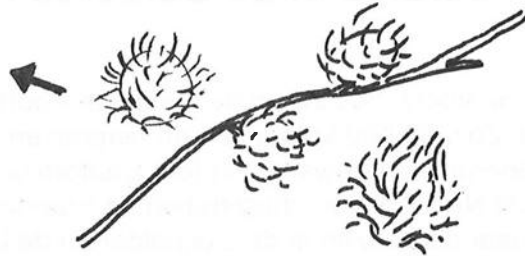
Brem en andere planten van de erwtenfamilie, hebben hun zaden in peulen. Als de peul is uitgedroogd krult hij om en knapt open. De zaden springen dan alle kanten op.

Weet je weetje

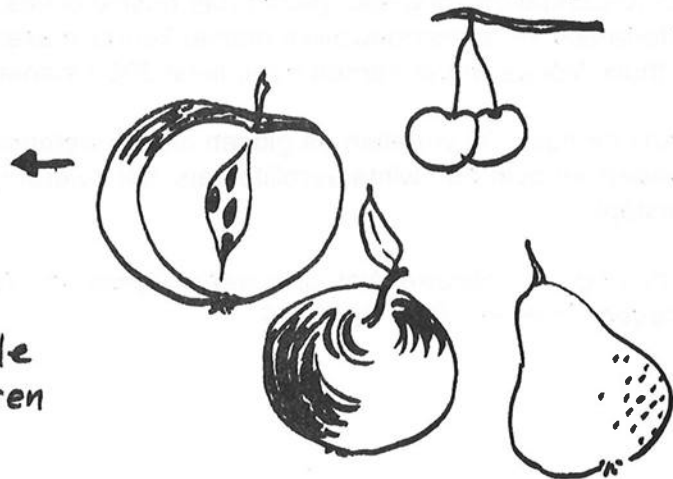
Vogels zijn dol op lijsterbessen, maar de zaadjes erin kunnen ze niet verteren. Die poepen ze gewoon weer uit. Zo worden ze mooi verspreid!

Veel planten, bijvoorbeeld klissen, voorzien hun zaadbolletjes van kleine haakjes. Zo blijven ze hangen in de vacht van dieren die langslopen. Een eind verderop vallen ze weer op de grond.

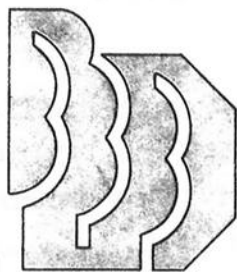

Vlaamse gaaien verstoppen eikels en andere nootjes onder de grond als wintervoorraad. De nootjes die ze vergeten kunnen dan prima ontkiemen!

Appels, kersen, peren en andere vruchten smaken bitter of zuur zolang de zaden nog niet klaar zijn om te groeien. Pas als de zaden rijp zijn smaakt de vrucht zoet, zodat dieren ze opeten en de zaadjes verspreid worden.

Zo, dat weten jullie weer!
tot de volgende keer,
Jeske de Bekker.

Ganzen-excursies in de Gelderse Poort

De winter is in aantocht, dus zijn in de Gelderse Poort de eerste wilde ganzen al weer neergestreken. Zo'n 80.000 kolganzen en rietganzen zullen de komende wintermaanden weer een fascinerend schouwspel bieden. Daarom organiseren het Natuurmuseum Nijmegen en het NABU Naturschutzstation uit Kranenburg ook deze winter weer een aantal busexcursies naar de ganzen in de Ooijpolder en de Duffelt.

De eerste ganzen-excursies vindt plaats zondag 15 december. Daarna volgen er nog excursies op 5, 12, 19 en 26 januari en 2, 9, 16 en 23 februari. De excursies starten vanaf het Natuurmuseum en duren ongeveer 3 uur. De kosten zijn f 17,50 voor volwassenen en f 12,50 voor kinderen (t/m 14 jaar).

Het winterverblijf van de ganzen trekt ieder jaar veel belangstelling. Voortdurend trekken de ganzen in de typische V-vormige formaties door de Gelderse Poort, en rusten ze uit op de weilanden. Helaas stappen veel toeristen in hun auto om de ganzen te gaan bekijken. Dat leidt vaak tot opstoppingen op de kleine landwegen en de rust in het gebied wordt voortdurend verstoord. De ganzen slaan bovendien zó vaak op de vlucht dat de opbouw van voldoende energiereserves in gevaar komt. En die hebben ze juist hard nodig voor de trek terug naar hun broedgebieden in Siberië.

Om dit ganzen-toerisme in goede banen te leiden, zijn het Natuurmuseum en het Naturschutzstation vorig jaar gestart met busexcursies. De deelnemers kunnen zo op een comfortabele en aanschouwelijke manier kennis maken met de ganzen. En....de auto blijft dan thuis! Vorige winter namen maar liefst 3000 mensen deel aan deze excursies.

Tijdens de bustocht vertellen de gidsen allerlei wetenswaardigheden over het gedrag van de vogels en over hun winterverblijfplaats: het rivierengebied. Op enkele plaatsen wordt uitgestapt.

Inschrijving / inlichtingen: Natuurmuseum Nijmegen, Gerard Noodtstraat 121, 6511 ST Nijmegen. Telefoon: 024- 3230749

